

Splývání německé policie a SS na příkladu tajné státní policie v Protektorátu Čechy a Morava¹

JAN ZUMR

Ústav pro studium totalitních režimů, Praha, Česká republika

e-mail: jan.zumr@ustrcr.cz

Securitas Imperii 40 (1/2022), s. XX–XX

doi:

Abstrakt

Studie analyzuje proces splývání SS a policie na příkladu příslušníků Gestapa sloužících v Protektorátu Čechy a Morava, jehož cílem bylo vytvoření „státního ochranného sboru“ plně oddaného nacistickému režimu. K pochopení celkového kontextu jsou prezentovány nejdůležitější výnosy a rozkazy, které upravovaly postup přijímání úředníků a zaměstnanců tajné státní policie do řad SS a narovnávání jejich hodností. Jejich uplatňování v praxi pak můžeme sledovat na konkrétních příkladech z pražské a brněnské řídicí úřadovny Gestapa. Studie se nesnaží jen odpovědět na otázku, do jaké míry došlo k propojení Gestapa a SS v protektorátu a kolik příslušníků SS sloužilo u obou zmiňovaných úřadoven, ale také zda některá z nich postoupila v procesu splývání dále než ta druhá.

Klíčová slova

nacistické Německo, Gestapo, SS, Protektorát Čechy a Morava, 2. světová válka

¹ Tato studie je výstupem z institucionálního projektu „Velitelský sbor Gestapa v Protektorátu Čechy a Morava“ Ústavu pro studium totalitních režimů.

The merging of the German and the SS on the example of the secret state police in the Protectorate of Bohemia and Moravia

Abstract

The merging of the police and the SS on the example of the secret state police in the Protectorate of Bohemia and Moravia

The study analyses the process of the merging of the SS and the police using the example of the Gestapo serving in the Protectorate of Bohemia and Moravia, the aim of which was to create a “state protection force” fully committed to the Nazi regime. In order to understand the overall context, the most important decrees and orders that regulated the process of recruiting officials and employees of the secret state police into the ranks of the SS and straightening their ranks are presented. Their application in practice is then traced through the Gestapo’s Prague and Brno control offices. The study not only seeks to answer the question of the extent to which the Gestapo and the SS were merged in the Protectorate and how many SS officers served in the two offices mentioned, but also whether either office went further in the process of merging than the other.

Keywords

nazi Germany, Gestapo, SS, Protectorate of Bohemia and Moravia, World War II

Rok 1936 byl pro policejní složky v nacistickém Německu zásadním mezníkem. Říšský vůdce SS Heinrich Himmler se – jakožto velitel pretoriánské gardy NSDAP – stal 17. června náčelníkem německé policie v říšském ministerstvu vnitra. Proces postupného ovládnutí policie SS, započatý krátce po uchopení moci nacisty v lednu 1933, byl symbolicky završen. Německá policie byla nově rozdělena na dvě složky – uniformovanou pořádkovou policii (Ordnungspolizei), jejímiž hlavními složkami byla ochranná policie působící ve městech a četnictvo sloužící na venkově, a neuniformovanou bezpečnostní policii (Sicherheitspolizei). Ta byla tvořena tajnou státní policií (Gestapem) a kriminální policií (Kripem).

Jak pořádková, tak i bezpečnostní policie byly rovněž ovládnuty stranickou organizací, resp. zasloužilými straníky. Náčelníkem Hlavního úřadu pořádkové policie byl jmenován Kurt Daluge, člen NSDAP od roku 1922, resp. 1926, a SS od roku 1930, který před rokem 1933 nikdy u policie nesloužil. Velitel bezpečnostní služby říšského vůdce SS Sicherheitsdienst (SD) Reinhard Heydrich převzal vedení Hlavního úřadu bezpečnostní policie. Nedlouho po vypuknutí 2. světové války byl institucionálním sloučením Gestapa, Kripa a SD vytvořen Hlavní říšský bezpečnostní úřad (Reichssicherheitshauptamt, RSHA), skutečná centrála nacistického teroru.

Samotné ovládnutí policie ale Himmlerovi, a ani jemu podřízenému Heydrichovi, nestačilo. Dlouhodobý cíl říšského vůdce SS představovalo splynutí SS a policie v tzv. „státní ochranný sbor“ (Staatsschutzkorps). Sloučení státní a stranické bezpečnostní a represivní organizace mělo podle Himmlerových plánů vytvořit ideologicky spolehlivou složku potírající všechny nepřátele nacistického režimu. Jednalo se o typickou ukázkou praktik totalitního režimu, kdy stranická organizace přebírala kontrolu nad touto státní. Byť přesná čísla dosud scházejí, je nepochybné, že nejdále pokročil proces splývání v případě nejdůležitější represivní složky – Gestapa.

Ani u obávané tajné policie však nemáme k dispozici žádná souhrnná data, jež by nám umožnila kvantifikovat počty jejích úředníků a zaměstnanců, kteří byli zároveň členy SS. Je proto nutné využít metody sondy a vyjít z poznatků vycházejících z analýzy tohoto fenoménu na jednom konkrétním území. V následujícím textu jsou představeny nejdůležitější směrnice a nařízení, jež regulovaly proces splývání SS a Gestapa. Jejich realizace v praxi je sledována skrze muže tajné státní policie, kteří alespoň nějaký čas sloužili v Protektorátu Čechy a Morava. Na závěr se pak pokusím zjistit míru úspěšnosti celého snažení na daném území.

Směrnice a nařízení

Za účelem splynutí SS a policie byla postupně vydána celá řada výnosů a směrnic, ačkoliv přijímání příslušníků (nejen) tajné státní policie probíhalo zpočátku značně nekoordinovaně. Prvním důležitým předpisem bylo nařízení náčelníka bezpečnostní policie a SD Reinharda Heydricha z 18. října 1937. Podle něj se museli všichni

muži hlásící se na pozice úředníků a kriminálních zaměstnanců nechat vyšetřit příslušným lékařem SS, zdali splňují podmínky pro vstup do organizace.²

Samotné přijímání posléze reguloval Himmlerův výnos z června 1938.³ Podle něj mohli být do „Ochranného oddílu NSDAP“⁴ přijati příslušníci bezpečnostní policie, kteří

1. splňovali všeobecné podmínky pro přijetí do SS a
2. a) *před 30. lednem 1933 (včetně) byli členy NSDAP nebo jejich formací (SA, NSKK, HJ – pozn. aut.), také když mezitím formaci čestným způsobem opustili nebo*
- b) *byli před 30. lednem 1933 podporujícími členy SS nebo*
- c) *sloužili minimálně tři roky u bezpečnostní policie pod vedením říšského vůdce SS a osvědčili se.*

Zároveň je třeba dodat, že říšský vůdce SS si vyhradil právo přijímat do SS i muže nespĺňující výše uvedené podmínky. Příslušníci bezpečnostní policie byli po svém vstupu do SS formálně přiřazeni k SD⁵ (později k RSHA) a byla jim přidělena hodnota odpovídající jejich policejní hodnosti. Policisté, kteří vstoupili do SS ještě před vydáním výnosu a zároveň disponovali nižší hodností, než na jakou měli nárok, měli být povýšeni a jejich hodnosti narovnány. To se mělo dít podle následujícího vzoru.

Výkonná služba	Správní služba	Hodnost v SS
Říšský kriminální ředitel Vládní a kriminální ředitel	Ministerský rada Vládní ředitel	SS-Standartenführer
Vrchní vládní a kriminální rada	Vrchní vládní rada	SS-Obersturmbannführer
Vládní a kriminální rada Kriminální ředitel Kriminální rada s více než 15 odslouženými lety	Vládní rada Úřední rada Policejní rada s více než 15 odslouženými lety	SS-Sturmbannführer
Kriminální rada s méně než 15 odslouženými lety Kriminální komisař s více než 15 odslouženými lety	Policejní rada s méně než 15 odslouženými lety Vládní asesor Vrchní policejní inspektor Policejní inspektor s příplatkem 300 ŘM (říšských marek)	SS-Hauptsturmführer
Kriminální komisař s méně než 15 odslouženými lety Kriminální inspektor	Asesor Policejní inspektor Ministerský registrátor	SS-Obersturmführer

2 BANACH, Jens: *Heydrichs Elite. Das Führerkorps der Sicherheitspolizei und des SD*. Ferdinand Schöning, Paderborn 2002, s. 123.

3 *Ministerial-Blatt des Reichs- und Preußischen Ministeriums des Innern* (RMBlB), 1938, RdErl. d. RFSSuChdDtPol. im RMDl. vom 23. 6. 1938 über Aufnahme von Angehörigen der Sicherheitspol. in die Schutzstaffel der NSDAP, s. 1089–1091. Všechny překlady z němčiny provedl autor tohoto textu.

4 „Schutzstaffel der NSDAP“ byl oficiální název SS.

5 Neznamenalo to, že se stali členy SD. Pro interní účely byli všichni příslušníci SS přiděleni k nějakému konkrétnímu útvaru, v případě úředníků a zaměstnanců bezpečnostní policie se jednalo o SD. Toto formální zařazení se posléze objevovalo v jejich důstojnických složkách SS.

Výkonná služba	Správní služba	Hodnost v SS
Okresní kriminální tajemník (hodnost byla posléze přejmenována na vrchního kriminálního tajemníka)	Technický tajemník Vrchní policejní tajemník Kancelářský tajemník Policejní tajemník	SS-Untersturmführer
Vrchní kriminální asistent	Hlavní policejní vězeňský strážmistr	SS-Hauptscharführer
Kriminální asistent	Vrchní policejní vězeňský strážmistr Policejní kancelářský asistent	SS-Oberscharführer
Kriminální asistent-čekatel	Domovník	SS-Scharführer
Kriminální asistent-čekatel v přípravné službě	Poslíčkový mistr Úřední pomocník	SS-Unterscharführer

Policisté, kteří usilovali o vstup do SS, museli podávat přihlášky na tzv. služebny SD u každé (řídící) úřadovny tajné státní a kriminální policie, jež vyřizovaly nezbytné byrokratické formality. Během procesu si služebny vyžádaly posudky o politické spolehlivosti u příslušných stranických míst a úseků SD. Pokud dopadly pozitivně, stejně jako obligatorní lékařské prohlídky, byl policista přijat jako uchazeč o členství v SS (SS-Bewerber). Po splnění všech požadavků získal členské číslo a byl definitivně přijat do SS.⁶ Služebny SD také sepisovaly posudky na příslušníky SS a vypracovávaly návrhy na jejich povýšení. Jak dokazují dokumenty uložené v důstojnických složkách, v čele těchto služeben stáli vedoucí (řídící) úřadoven Gestapa či Kripa, ačkoli samotnou agendu měl na starosti příslušný důstojník SS.⁷

V následujících měsících skutečně došlo k masovému povyšování a narovnávání hodností. Kupř. oba pozdější vedoucí pražské řídicí úřadovny Gestapa, tehdejší vládní radové Hans-Ulrich Geschke a Ernst Gerke, získali hodnost SS-Sturmbannführera. Totéž platilo pro vládního radu Karla-Heinze Stossberga, jenž se podílel na okupaci českého pohraničí i vnitrozemí a v roce 1939 krátce vedl Gestapo v Plzni.⁸ Kriminální tajemník Fritz Badelt, později zastávající post zástupce vedoucího venkovní služebny v Kladně, se dočkal povýšení na SS-Untersturmführera.⁹ Byl jedním z mnoha příslušníků Gestapa, kteří v té době nejnižší důstojnickou hodnost v SS získali. Od 11. září do konce roku 1938 došlo k 439 případům povýšení v řadách tajné státní policie, kriminální policie a bezpečnostní služby. Jen 9. listopadu, tedy

6 WEISZ, Franz: „Die geheime Staatspolizei Staatspolizeileitstelle Wien“ 1938–1945. *Organisation, Arbeitsweise und personale Belange*, Bd. 4.1 (nepublikovaná disertace). Wien 1991, s. 1137 an.

7 *Archiv bezpečnostních složek (ABS)*, f. Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD (52), sign. 52-42-1, Telefonní seznam pražské řídicí úřadovny Gestapa z jara 1941.

8 Zatímco Gerke a Stossberg disponovali před povýšením hodností SS-Untersturmführer, Geschke měl hodnost o stupeň vyšší, SS-Obersturmführer.

9 Blíže k němu viz VAJSKEBR, Jan – ZUMR, Jan: Spravedlivý mezi gestapáky? Případ příslušníka „židovského“ referátu gestapa Fritze Badelta. *Tereziánské listy*, 2019, č. 47, s. 12–30.

v den výročí mnichovského „pivnicového puče“,¹⁰ jich bylo 269.¹¹ Další povýšení následovala v prvních měsících roku 1939.¹²

Jelikož výnos z června 1938 očividně vedl k nejasnostem ohledně podmínek přijetí do SS, byl náčelník bezpečnostní policie Heydrich nucen vydat ještě v témže roce dva oběžníky, ve kterých je precizoval. Zdůraznil, že všeobecná přijímací kritéria *platí v každém případě*, což se týkalo především rasových a zdravotních požadavků. Tváří v tvář realitě, kdy bylo jasné, že ne všichni příslušníci Gestapa a Kripa budou s to dostát předepsaným pravidlům, nicméně i Heydrich povolil výjimky v přijímání. Takoví lidé měli mít ovšem ztížený služební postup.¹³

Jelikož ale ani poté problémy s interpretací výnosu neustávaly, zejména v oblasti narovnávání hodností, byl nahrazen novým z 1. července 1941.¹⁴ Ten sice převzal všeobecné podmínky předchozího nařízení, řadu dalších ale výrazně upravil. Především kriminální tajemníci už napříště nemohli automaticky počítat s tím, že budou povýšeni do důstojnické hodnosti. Rozšíření důstojnického sboru SS o několik stovek mužů během krátké doby vyvolalo vlnu nevole mezi „starými bojovníky“, tedy členy nacistické strany (nebo jejích formací) před uchopením moci. Jejich zahořklost byla o to větší, že se v případě nových adeptů na povýšení jednalo o policisty sloužící nenáviděnému „systému“ Výmarské republiky, kteří se snažili udržet veřejný pořádek i proti nacistickým bojůvkám. Zároveň došlo k radikálnímu snížení počtu odsloužených let, po nichž mohli být úředníci povýšeni do vyšších hodností. Kriminální komisaři a radové, stejně jako policejní radové, mohli být povýšeni už po třech letech namísto dosavadních patnácti.

Probíhající teritoriální expanze nacistického Německa ještě zvýraznila personální nouzi u Gestapa.¹⁵ Zároveň ale umožnila rychlý kariérní růst průbojným osobám, neboť bylo třeba urychleně získat dostatečné množství vedoucích kádrů pro nově vzniklé úřadovny a služebny nejen tajné státní policie.¹⁶

10 Šlo o jeden z dnů, během kterých pravidelně docházelo k povyšování uvnitř SS. K dalším patřil 30. leden – uchopení moci nacisty v Německu – a 20. duben, den Hitlerových narozenin.

11 Údaje získány z *Dienstaltersliste der Schutzstaffel der NSDAP*, Jahrgang 1938. Bearbeitet von der SS-Personalkanzlei, Berlin 1939.

12 Srov. *SS-Verordnungsblatt*, 1939, 5. Jahrgang, Nr. 1 a 2.

13 BANACH, Jens: *Heydrichs Elite*, s. 123–124.

14 ABS, f. Ústředna Státní bezpečnosti (305), sign. 305-331-5, Abschrift des Schnellbriefes vom 1. Juli 1941.

15 K početnímu vývoji Gestapa viz KOHLHASS, Elisabeth: Die Mitarbeiter der regionalen Staatspolizeistellen. Quantitative und qualitative Befunde zur Personalausstattung der Gestapo. In: PAUL, Gerhard – MALLMANN, Klaus M. (eds.): *Die Gestapo – Mythos und Realität*. Primus-Verlag, Darmstadt 1996, s. 219–235.

16 Jejich přehled a početní stav v srpnu 1941 viz SCHAFRANEK, Hans: *Widerstand und Verrat. Gestapo-spitzel im antifaschistischen Intergrund 1938–1945*. Czernin Verlag, Wien 2017, s. 22–26.

Hodnosti úředníků bezpečnostní policie a jejich odpovídající hodnosti v SS od 1. 7. 1941		
Výkonná služba	Správní služba	Odpovídající hodnost SS
Říšský kriminální ředitel Vládní a kriminální ředitel	Plukovník policie Ministerský rada Vládní ředitel	SS-Standartenführer
Vrchní vládní a kriminální rada	Podplukovník policie Vrchní vládní rada	SS-Obersturmbannführer
Vládní a kriminální rada Kriminální ředitel Kriminální rada s více než 3 odslouženými roky	Vládní rada Úřední rada Vyšší správní úředník s více než 3 odslouženými roky Policejní rada s více než 3 odslouženými roky	SS-Sturmabführer
Kriminální rada Kriminální komisař s více než 3 odslouženými roky	Vyšší správní úředník Policejní rada Vládní asesor Vrchní policejní inspektor	SS-Hauptsturmführer
Kriminální komisař Kriminální inspektor	Asesor Policejní inspektor (také s příplatkem) Ministerský registrátor	SS-Obersturmführer
Kriminální komisař na zkoušku Pomocný kriminální komisař Vrchní kriminální tajemník	Policejní inspektor – mimořádný Vrchní technický tajemník Vrchní policejní tajemník	SS-Untersturmführer
Kriminální tajemník	Kancelářský tajemník Policejní tajemník	SS-Sturmscharführer až SS-Untersturmführer
Vrchní kriminální asistent	Hlavní policejní vězeňský strážmistr	SS-Hauptscharführer
Kriminální asistent	Vrchní policejní vězeňský strážmistr	SS-Oberscharführer
Kriminální asistent – mimo- řádný	Policejní asistent – mimořádný	SS-Scharführer
	Domovník Vrchní poslíčkový mistr Úřední pomocník	SS-Unterscharführer

Povýšení do vyšších hodností, než výnos dovozoval, mohlo proběhnout jen ve výjimečných případech jako uznání za mimořádné zásluhy dotyčného. Nový předpis rovněž upravoval narovnání hodností i pro ty příslušníky SS, kteří byli pouhými kriminálními zaměstnanci, a nikoli úředníky.¹⁷

Paradoxně ani červencové nařízení ale nepřineslo konec zmatků, spíše naopak. Po jeho zveřejnění následoval boom žádostí o povýšení, stejně jako o okamžité narovnání hodností bezprostředně po vstupu do SS u nových členů. Himmler na vzniklou situaci zareagoval oběžníkem z června 1942, kterým vydal prováděcí na-

17 ZUMR, Jan: Personální politika Gestapa se zaměřením na složení pražské řídicí úřadovny. *Securitas Imperii*, 2021, č. 38, s. 224–225.

řízení k výnosu z července 1941.¹⁸ Podle něj neexistoval žádný automatický nárok na dorovnání esesácké hodnosti s tou úřední. Příslušník bezpečnostní policie tak mohl, ale nemusel být povýšen do ekvivalentní hodnosti u SS. Navíc se o ni musel zasloužit příkladnou službou. Kupř. kriminální komisař s více jak třemi odslouženými lety proto nemohl počítat s okamžitým povýšením na SS-Hauptsturmführera. To samé analogicky platilo pro nově přijaté členy SS z řad bezpečnostní policie. Měla jim být napříště udělena nejprve nižší a teprve po uplynutí *přiměřené čekací lhůty* odpovídající hodnost v SS.

V této souvislosti je vhodné poznamenat, že zajatí úředníci Gestapa ve svých poválečných výpovědích často tvrdili opak. Tedy že jim byla automaticky dorovnána hodnost v SS z titulu jejich úřední hodnosti. Dokonce popírali i samotné členství v SS. Taková tvrzení je třeba odmítnout. Narovnání hodností bylo vždy „za odměnu“ a nešlo o žádnou samozřejmost. Učebnicovým příkladem falšování vlastní minulosti byl Harald Wiesmann, v letech 1939 až 1943 vedoucí venkovní služebny Gestapa v Kladně.

Ve své poválečné výpovědi podal následující verzi události: *Když jsem tázán, jakou hodnost jsem měl v SS, tak k tomu prohlašuji, že jsem byl od roku 1938 uchažečem o členství v SS, ale moje konečné přijetí do SS nikdy neproběhlo. Měl jsem pouze od roku 1938 oprávnění nosit uniformu SS-Obersturmführera, resp. SS-Hauptsturmführera od roku 1940. Toto oprávnění vycházelo z narovnávacího výnosu policejních úředníků pro SS z roku 1938. Nevlastnil jsem průkaz důstojníka SS, nýbrž pouze průkaz opravňující k nošení uniformy SS-Hauptsturmführera. To mě také opravňovalo nechat se titulovat SS-Hauptsturmführerem. Neměl jsem ani tetování krevní skupiny, jak bylo v SS běžné.*¹⁹

Ve skutečnosti byl Wiesmann členem SS již od dubna 1933 (!), přičemž 7. října 1938 byl povýšen na řádného SS-Obersturmführera a 30. ledna 1942 na SS-Hauptsturmführera.²⁰ Wiesmann se snažil vyšetřovatelům prezentovat jako tzv. Uniformträger.²¹ Tak se označovali příslušníci bezpečnostní policie, kteří nebyli členy SS, ale byli oprávněni nosit uniformu SS. Jednalo se o jeden z dalších prostředků, jímž se Reinhard Heydrich snažil zdůraznit splyvání policie a SS.

Až do roku 1939 nosili příslušníci SS v řadách tajné státní a kriminální policie proslulé černé uniformy Allgemeine SS. Po vypuknutí 2. světové války se začali oblékat do uniforem v polní šedi, zejména při „zahraničním nasazení“, jaké do té doby používali příslušníci ozbrojených složek SS. To se týkalo i ostatních příslušníků bezpečnostní policie, kteří nebyli členy SS. K ještě větší nepřehlednosti

18 *BefBlS.*, Nr. 21/43, RdErl. des ChdSPudSD vom 19. 6. 1942 über Anwendbarkeit des Dienstgradangleichungserlasses vom 1. 7. 1941 bei Angleichungsbeförderung von SS (SD)-Angehörigen, s. 138–139.

19 *ABS*, f. 305, sign. 305-227-1, Výpověď H. Wiesmanna z 12. 12. 1945.

20 *Bundesarchiv Berlin* (BArch Berlin), f. SS-Offiziersakten (SSO), sign. 244 B, osobní složka H. Wiesmanna.

21 Blíže k této problematice viz BANACH, Jens: *Heydrichs Elite*, s. 124–130.

přispívalo i to, že všichni úředníci a zaměstnanci bezpečnostní policie měli navíc na levém předloktí písmena SD v kosočtverci, bez ohledu na to, jestli byli členy SD, nebo ne. Tyto předpisy vedly k mnoha nesrovnalostem, a jasno do nich nevnesl ani výše citovaný červencový výnos z roku 1941.

Heydrich proto 1. dubna 1942 vydal další předpis, požadující jeho striktní plnění. Dosavadní prozatímní průkazy SS, které opravňovaly nečleny SS v řadách Gestapa a Kripa k nošení uniformy SS, byly s účinností od 1. června 1942 nahrazeny „uniformními průkazy“ (Uniformausweis), o nichž ve své poválečné výpovědi hovořil již zmiňovaný Wiesmann. V nich byla zanesena platná hodnost, která měla ale u těchto mužů být o jeden stupeň nižší, než odpovídalo narovnávacímu výnosu.²²

Vedoucí nejdůležitějšího referátu brněnské řídicí úřadovny Gestapa II BM (domácí odbojové hnutí) kriminální komisař Kurt Leischke věnoval v poválečném svědectví svému členství v NSDAP a v SS dohromady téměř tři strany. Rodilý Sas se přitom doslova kroutil jako had: *Pro mě, stejně jako pro mnoho dalších příslušníků bezpečnostní policie, to byla (míněno členství v NSDAP²³ – pozn. aut.) také čistě existenční otázka (sic), neboť odmítnutí členství ve straně by zcela znemožnilo povýšení, resp. kariérní růst. To samé platí také pro přijetí do SS (jako čestný spolupracovník SD ŘVSS²⁴). S organickými povýšeními z politických zásluh neměla moje hodnost v SS vůbec nic společného, neboť byla narovnána mé úřední hodnosti, a ještě přitom byla o stupeň níže, protože jsem k plnému narovnání nesplňoval všechny předpoklady (viz dále). Už jen z doby přijetí a převzetí do strany a do SS je zřejmé, že nemůžu být žádným fanatickým politikem (sic).*²⁵

Ke svému členství v SS ještě vypověděl: *Po svatbě jsem následně v dubnu 1936 vstoupil do Schutzstaffel jako uchazeč. Po zhruba jednom roce jsem se stal Staffelmannem a zůstal jím až do roku 1938, kdy následovalo narovnání hodnosti v SS. Na základě mé tehdejší policejní hodnosti (míněno kriminální tajemník – pozn. aut.) jsem se 9. listopadu 1938 stal SS-Untersturmführerem a později se jmenováním kriminálním komisařem po uplynutí šestiměsíční zkušební doby 9. listopadu 1941 SS-Obersturmführerem.*²⁶

Leischke zde dobře manipuloval s fakty a patrně spoléhal na to, že českoslovenští vyšetřovatelé nebudou disponovat dostatečnými znalostmi vnitřního fungování tajné státní policie. Druhý odstavec byl takřka celý pravdivý až na to, že na SS-Obersturmführera byl povýšen až o rok později. Lživé ovšem bylo jeho tvrzení o tom, že do SS vstoupil jako čestný spolupracovník SD. Leischke byl přijat do SD v roce 1936 a skutečně byl veden jako čestný spolupracovník, který nepracoval pro

22 BefBIS., Nr. 21/43, Anwendbarkeit des Dienstgradangleichungserlasses vom 1. 7. 1941 auf die Einkleidung von Angehörigen der Sich.Pol., deren Aufnahme in die SS noch nicht erfolgt ist, 1. April 1942, s. 137-138.

23 Leischke byl členem NSDAP od 1. 5. 1937.

24 Říšského vůdce SS.

25 ABS, f. 52, sign. 52-1-272, Výpověď K. Leischkeho z 24. 7. 1946.

26 Tamtéž.

bezpečnostní službu na plný úvazek. Jednalo se o běžnou praxi uvnitř bezpečnostní policie. Úředníci a zaměstnanci Gestapa tedy nebyli do SS přijímáni jako čestní spolupracovníci SD, a pokud byli do SD přijati, šlo o vyjádření jejich ideologické spolehlivosti, dobrých pracovních výkonů a kariérní perspektivy. Že neměla jeho hodnota v SS nic společného s jeho politickými zásluhami, byla pochopitelně čirá fikce.

Naproti tomu jeden z nejmladších vysokých úředníků Gestapa v Praze kriminální komisař Dittmar Bingel se po válce raději ke svému členství prakticky nevyjádřil a lapidárně jej odbyl větou: *Po skončení kurzu (na kriminální komisaře – pozn. aut.) v květnu 1939 a složené zkoušce následovalo moje jmenování pomocným kriminálním komisařem a současně podle výnosu o narovnávání hodností z 23. června 1938 SS-Untersturmführerem.*²⁷

V případě příslušníků SS nebyla v žádostech o povýšení zkoumána jen čistě ideologická spolehlivost či hodnocení služby v SS, ale také řada dalších specifických kritérií, kterými se Himmler snažil vytvořit z „černého řádu“ elitní organizaci přesně podle svých představ. Ta byla explicitně vyjádřena v rozkazu z 15. listopadu 1942, jenž nesl příznačný název *Směrnice pro podávání žádostí o povýšení pro důstojníky Allgemeine SS*²⁸ a *Waffen-SS po dobu trvání války.*²⁹ Jednalo se o nejdůležitější rozkaz, který v průběhu 2. světové války reguloval povyšování uvnitř SS. Je proto na místě jeho bližší představení.

Rozkaz nejprve formuloval všeobecné předpoklady, které musel splňovat každý důstojník SS bez ohledu na své služební zařazení.

1. *Předpokladem pro každé povýšení důstojníka SS je plná způsobilost pro členství v SS a výkon služby pro služební zařazení, které se dosáhne povýšením.*

Způsobilost pro členství SS je naplněna, když důstojník navržený k povýšení

a) *prokázal bezvadný charakterový postoj a příkladný nacionálněsocialistický životní styl*

b) *není po světonázorové stránce vázán žádnými národu cizími spojeními*

c) *je po završení 26. roku života ženatý a má se svojí manželkou počet dětí, který odpovídá jejich věku.*

Způsobilost pro výkon služby je naplněna, když důstojník SS navržený na povýšení dobře vykonává svoje služební zařazení a podle osobní hodnoty a výkonu poskytuje záruku, že bude vykonávat služební zařazení spojené s povýšením.

27 ABS, f. 52, sign. 52-51-4, Výpověď D. Bingela z 11. 9. 1946. Ve skutečnosti došlo ke jmenování i povýšení již v únoru 1939. Jeho životopis viz VAJSKEBR, Jan – ZUMR, Jan: Protivník Třech králů Dittmar Bingel. *Historie a vojenství*, 2019, roč. LXVIII, č. 4, s. 70–76.

28 Všichni členové SS v řadách bezpečnostní policie byli příslušníky Allgemeine SS s výjimkou těch, kteří byli převeleni přímo od Waffen-SS. Blíže k tématu Allgemeine SS viz HEIN, Bastian: *Elite für Volk und Führer? Die Allgemeine SS und Ihre Mitglieder 1925–1945*. Oldenbourg Verlag, München 2012.

29 *Národní archiv* (NA), f. Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (ÚRP-ST), sign. 109-6/54, Richtlinien zur Einreichung von Beförderungsvorschlägen für Führer der Allgemeinen SS und der Waffen-SS für die Dauer des Krieges, 15. 11. 1942.

2. Při způsobilosti pro členství v SS a výkon služby se musí při každém povýšení zohlednit:
 - a) Délka trvání příslušnosti a zásluhy o výstavbu ochranného oddílu v době zápasů³⁰ a budovatelských letech
 - b) Zásluhy coby příslušníka strany nebo jejích formací v době zápasů
 - c) Věk
 - d) Odsloužená doba.
3. Povýšení, které je plánováno při dosažení nejnižšího předepsaného věku za podmínek uvedených dále, je oprávněné pouze v případě, kdy se při uplatnění příslušných měřítek jedná o nadprůměrné výkony.

K bodu 1 c) byly ještě připojeny dvě poznámky. První prikazovala, aby se v návrzích na povýšení u svobodných mužů uváděl i počet nemanželských dětí. Druhá vyžadovala, aby svobodní a bezdětní muži posílali nadřízeným speciální odůvodnění tohoto stavu včetně lékařského posudku. Himmler totiž od svých podřízených očekával zplození alespoň čtyř dětí. A byl ochoten jim vyjít vstříc i prostřednictvím poradenství a příspěvků na lázeňské kúry a lékařskou péči v případě, kdyby měli s počtím dětí problémy.³¹ Nesplnění rigidních představ říšského vůdce SS mohlo v konečném důsledku zpomalit a v extrémních případech i zcela zastavit služební postup. Již zmiňovaný Kurt Leischke z brněnské řídicí úřadovny Gestapa byl jmenován řádným kriminálním komisařem na podzim 1941, nikdy ale nedosáhl na vyšší hodnost než SS-Obersturmführer, přestože se jednalo o velmi schopného kriminalistu. Byl ženatý, ovšem bezdětný.³²

Veledůležitou podmínkou byl rovněž bod 1 b). Pro jeho splnění bylo nezbytné vystoupit z řad církve a nebýt členem zednářské lóže. Nejednalo se o žádnou formalitu. Šlo o bedlivě sledovaný údaj v posudcích a návrzích na povýšení. Pro Himmlera a Heydricha představovalo křesťanství – a zejména katolická církev – jednoho z úhlavních nepřátel nacionálního socialismu a byli pevně odhodláni jej vymýtit z německé společnosti. SS a jí podřízené policejní složky měly v tomto i předcházejícím případě tvořit předvoj nacionálního socialismu.³³

Pro důstojníky bezpečnostní policie a SD bylo stanoveno několik speciálních podmínek. Základ pro povyšování tvořily zmiňované výnosy z 1. července 1941 a 19. června 1942. Bez naplnění předpokladů v nich uvedených nemohlo k povýše-

30 „Kampfzeit“ – nacistické označení období Výmarské republiky.

31 Podrobně k tomuto fenoménu viz VAJSKEBR, Jan – ZUMR, Jan: „Já a moje žena si děti přejeme!“ Populační politika SS na příkladu příslušníků Gestapa v protektorátu Čechy a Morava. *Soudobé dějiny*, 2022, roč. 29, č. 2, v tisku.

32 Blíže k jeho osobě VAJSKEBR, Jan – ZUMR, Jan: Osudy úředníka brněnského Gestapa Kurta Leischkeho. In: PLACHÝ, Jiří (ed.): *Dějiny a osudy. In memoriam historika Ivo Pejčocha*. Svět křídel, Cheb 2020, s. 115–126.

33 Více k problematice VAJSKEBR, Jan – ZUMR, Jan: Pryč s židovsko-křesťanským morem! Náboženské vyznání příslušníků nacistického bezpečnostního aparátu. *Paměť a dějiny*, 2021, roč. 15, č. 1, s. 53–62.

ní dojit. Urychlený kariérní postup nad jejich rámec byl povolen pouze v případě držitelů vysokých stranických vyznamenání (Řád krve, Zlatý stranický odznak) či mužů, kteří se pro hnutí aktivně angažovali ještě před 30. lednem 1933. Každý návrh na povýšení měl být ovšem podrobně přezkoumán. To samé analogicky platilo pro držitele vysokých vojenských vyznamenání z 1. i 2. světové války. Jako minimální věk byla předepsána následující léta:

Pro povýšení na SS-Untersturmführera (poručíka) 22. rok života

Pro povýšení na SS-Obersturmführera (nadporučíka) 24. rok života

Pro povýšení na SS-Hauptsturmführera (kapitána) 28. rok života

Pro povýšení na SS-Sturmbannführera (majora) 30. rok života

Pro povýšení na SS-Obesturmbannführera (podplukovníka) 32. rok života

Pro povýšení na SS-Standartenführera (plukovníka) 34. rok života

Taková pravidla umožňovala dosáhnout na vysoké hodnosti stále ještě mladým mužům. Kupř. Günther Herrmann (nar. 1908), v letech 1939 až 1941 vedoucí řídicí úřadovny Gestapa v Brně, byl povýšen na SS-Standartenführera k 30. lednu 1945.³⁴ Hodnost tak získal v 36 letech. Joachim Illmer (nar. 1909), od roku 1939 až do počátku roku 1942 zástupce vedoucího pražské řídicí úřadovny Gestapa, dosáhl hodnosti SS-Obersturmbannführera 9. listopadu 1943, kdy mu bylo 34.³⁵

Himmler od příslušníků Allgemeine SS, kam patřili i esesmani z tajné státní policie, očekával „osvědčení se na frontě“ (Bewährung an der Front). V případě pracovníků bezpečnostní policie a SD zaměstnaných na plný úvazek tento požadavek nešlo splnit. Všichni byli totiž vzhledem ke svojí práci zproštěni vojenské služby.³⁶ „Odpovídajícím způsobem“ mělo proto být zohledněno „policejnébezpečnostní nasazení na frontě“ (sicherheitspolizeiliche Einsatz an der Front), tedy nasazení v mobilních i stacionárních jednotkách bezpečnostní policie a SD na okupovaných územích, zejména na východní frontě. Pokud to bylo uznáno za vhodné, měli vybraní jedinci absolvovat osmitýdenní „přijímač.“³⁷

Základním předpokladem pro každé povýšení na důstojníka představovalo úspěšné zakončení důstojnických kurzů SS, které si nyní blíže představíme.

Důstojnické kurzy pro příslušníky Gestapa

Dalším krokem směřujícím ke splynutí bezpečnostní policie (a SD) s SS byly povinné zkoušky, které museli podstoupit všichni muži ucházející se o důstojnickou hodnost. Jejich začátek lze vysledovat už do dubna 1939, kdy vyšel rozkaz nařizující důstojnickým aspirantům v SD složit před povýšením na SS-Untersturmführera speciální zkoušku (SS-Untersturmführerprüfung). Ty probíhaly až do jara 1940

34 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 92 A, Osobní karta G. Herrmanna.

35 Tamtéž, sign. 125 A, Osobní složka J. Illmera.

36 Jednalo se o tzv. „Unabkömmlichstellung“ (UK-Stellung).

37 *NA*, f. ÚŘP-ST, sign. 109-6/54, Richtlinien zur Einreichung von Beförderungsvorschlägen für Führer der Allgemeinen-SS und der Waffen-SS für die Dauer des Krieges, 15. 11. 1942.

v obvodech jednotlivých inspektorů bezpečnostní policie a SD³⁸, díky čemuž měly mnohdy rozdílnou podobu i kvalitu.³⁹

Jelikož ale převládala pozitivita, vydal Heydrich v dubnu 1940 oběžník, jímž nařizoval konání pravidelných, centrálně řízených důstojnických kurzů SS (doslova tábory, SS-Führerlager) trvajících osm dní pro všechny důstojnické kandidáty z řad tajné státní policie, kriminální policie a bezpečnostní služby. Cílem bylo dosažení *jednotného směřování celé bezpečnostní policie a SD v duchu SS a zajištění jasných minimálních světónázorových, hodnotových a fyzických požadavků*. Kurzů se měli účastnit jak stávající členové SS, tak i muži, kteří na přijetí do organizace teprve čekali. Pokud členové SS v řadách bezpečnostní policie a SD aspirovali na povýšení do hodnosti SS-Hauptsturmführera a vyšší, měli se účastnit speciálně pro ně určených kurzů. Ač byla účast povinná, stejně jako v jiných případech byly i zde povoleny výjimky, jež schvaloval náčelník bezpečnostní policie a SD.⁴⁰

Důstojnické kurzy měly tedy sloužit k upevnění ideologické indoktrinace jejich účastníků a ověření jejich fyzické kondice (včetně střeleb) a znalostí historie a myšlenek nacionálního socialismu a SS. Aby se čekatelé nedostavili na zkoušky nepřipravení, měli nejprve absolvovat přípravu ve „výcvikovém společenství“ (Schulungsgemeinschaften) v každém městě, kde se koncentrovalo větší množství příslušníků bezpečnostní policie a SD. Prověřovat se měla fyzická kondice účastníků⁴¹ i orientace ve světónázorových tématech.⁴²

V tomto směru ale „výcviková společenství“ ne vždy splnila svůj účel. Už první důstojnický kurz, konaný v červenci 1940, přinesl Heydrichovi a jeho podřízeným studenou sprchu.⁴³ Část frekventantů přijela „naprosto nepřipravena“ a nebyli obeznámeni ani s těmi „nejprimitivnějšími základními otázkami“, jež musel znát každý příslušník bezpečnostní policie a SD v SS.⁴⁴ S podobnými případy se přitom instruktoři setkávali i v následujících letech.⁴⁵ I proto bylo už v září 1940 rozhodnuto, aby se v budoucnu každý důstojník SS po dvou až třech letech opakovaně účastnil

38 Podrobně k této instituci BANACH, Jens: *Heydrichs Elite*, s. 174–235.

39 *ABS*, f. 52, sign. 52-92-2, Befehl über Neuordnung der SS-Untersturmführerprüfung vom 29. April 1940; *BefBIS*, Nr. 25/40, RdErl. des ChdSPudSD vom 14. 10. 1940 über Durchführung der SS-Führerlehrgänge, s. 136.

40 *BefBIS*, Nr. 13/40, RdErl. des ChdSPudSD vom 25. 7. 1940 über Durchführung der SS-Führerlehrgänge, s. 71–72; Tamtéž, Nr. 25/40, RdErl. des ChdSPudSD vom 14. 10. 1940 über Durchführung der SS-Führerlehrgänge, s. 136.

41 Šlo o skok daleký, běh na 1000 a 3000 m, vrh koulí, vrh granátem, střelbu z malorážky a pochod s plnou polní.

42 Jednalo se např. o dějiny, výstavbu, členění a úkoly NSDAP SS i policie či nejdůležitější postuláty nacistické ideologie. *ABS*, f. 52, sign. 52-92-2, Durchführungsbestimmungen zum Befehl vom 29. 4. 40, betr. Neuordnung der SS-Untersturmführerprüfung vom 30. April 1940.

43 Zůstává ovšem otázkou, zda během krátké doby vůbec nějaká „výcviková společenství“ proběhla.

44 *BefBIS*, Nr. 13/40, RdErl. des ChdSPudSD vom 25. 7. 1940 über Durchführung der SS-Führerlehrgänge, s. 71–72.

45 Heydrich proto v létě 1941 nařídil, aby se do budoucna důstojnických kurzů účastnili pouze ti muži, kteří na svých kmenových služebnách prošli „výcvikovými společenstvími“. *ABS*, f. 52, sign. 52-92-5, Opis Heydrichova rozkazu z 29. 7. 1941.

důstojnických kurzů.⁴⁶ Vývoj války ale jejich konání neumožnil. Od léta 1942 se naproti tomu začaly pořádat i důstojnické kurzy bezpečnostní policie (Führerlager der Sicherheitspolizei) pro ty úředníky, kteří nebyli v SS.⁴⁷

Od července 1940 do září 1942 bylo zorganizováno celkem 33 důstojnických kurzů SS.⁴⁸ Ty se konaly na různých školách bezpečnostní policie a SD. První dva proběhly na škole pohraniční policie v Pretzschu v dnešním Sasku-Anhaltsku, další na škole SD v Bernau u Berlína. Odtud se jejich pořádání na začátku roku 1941 přesunulo na školu SD zřízenou v zabaveném klášteře Frauenberg ve Fuldě. Kurzy se tam odbyvaly až do února/března 1942, kdy byla škola zrušena a přesunuta do nově vzniklé říšské školy bezpečnostní policie a SD v Praze-Bubenci.⁴⁹

Kurzů se pochopitelně účastnili také úředníci tajné státní policie sloužící v proktorátu. Kupř. v pořadí 8. kurz konaný mezi 21. a 30. říjnem 1940 úspěšně ukončilo 7 úředníků pražské a brněnské řídicí úřadovny Gestapa. Mezi nimi byli mj. pozdější zástupce vedoucího venkovní stanice ve Velkém Meziříčí Karl Mair, vedoucí Gestapa ve Zlíně Hans Ziegler či poslední vedoucí „církevního“ referátu brněnské řídicí úřadovny Adolf Scherzer.⁵⁰ Absolventi byli posléze povýšeni do důstojnických hodností.

Ne všichni úředníci ale v kurzech uspěli. Tehdejší kriminální komisař Otto Koslowski⁵¹ byl sice přihlášen na 10. kurz, konající se v polovině prosince 1940,⁵² ale neabsolvoval jej pravděpodobně z důvodu velkého pracovního vytížení. Důstojníkem SS se nakonec nikdy nestal, v čemž bezpochyby hrál roli i jeho částečně polský původ. Jeho brněnský kolega Karl Enderl se ve dnech 27. ledna až 4. února 1942 účastnil 23. kurzu, ale sítím zkoušek neprošel.⁵³ Shodou okolností na stejném kurzu „pohořel“ vládní rada Heinrich Berger z vídeňské řídicí úřadovny Gestapa, který nedlouho nato zamířil do Prahy. Na dalším kurzu,⁵⁴ konaném v říjnu 1942 v české metropoli, ale již uspěl.⁵⁵ Johann Übelmann z obvodu pražské řídicí úřadovny propadl dokonce dvakrát, poprvé v říjnu 1941, podruhé o dvanáct měsíců později.⁵⁶

46 BANACH, Jens: *Heydrichs Elite*, s. 103–104.

47 Tamtéž, s. 104.

48 Tamtéž.

49 HARTEN, Hans-Christian: *Die weltanschauliche Schulung der Polizei im Nationalsozialismus*. Ferdinand Schöningh, Paderborn 2018, s. 77, 133. Stručný přehled historie pražské školy podává ŠIMŮNEK, Michal: Reichschule der Sicherheitspolizei und SD. In: FAHLBUSCH, Michael – HAAR, Ingo – PINWINKLER, Alexander (eds.): *Handbuch der völkischen Wissenschaften*. De Gruyter Oldenbourg, Berlin 2017, s. 1958–1961.

50 *BefBIS.*, Nr. 28/40, Ergebnis des 8. SS-Führerlehrgangs vom 21.–30. 10. 1940, s. 151–156.

51 Jeho životopis viz ADAMEC, Václav: Mýtus Koslowski. Kriminální rada brněnské řídicí úřadovny Gestapa Otto Koslowski. *Paměť a dějiny*, 2014, roč. 8, č. 4, s. 76–89.

52 ABS, f. 52, sign. 52-92-5, Sdělení brněnské řídicí úřadovny Gestapa veliteli bezpečnostní policie a SD v Praze ze 14. 11. 1940.

53 Tamtéž, sign. 52-10-3, Meldung zu einem SS-Führerlager vom 20. Januar 1943.

54 Pakliže nějaký muž na prvním kurzu propadl, neúčastnil se znovu řádného, nýbrž zvláštního opakovacího kurzu (tzv. Führerlager-Wiederholungslehrgang). Do konce roku 1942 proběhly prokazatelně čtyři takové kurzy. Viz BANACH, Jens: *Heydrichs Elite*, s. 103.

55 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 58, Osobní karta H. Bergera.

56 ABS, f. 52, sign. 52-10-6, Meldung zu einem SS-Führerlager vom 4. Juli 1943.

Výraznou proměnu kurzů přinesl výnos z října 1942, který zároveň zrušil nařízení z roku 1940. Dosavadní zkušenost s důstojnickými kurzy měla dokázat, že jsou *vynikajícím prostředkem k dosažení jednotného důstojnického sboru SS v bezpečnostní policii a SD*. Ve výnosu se dále doslovně tvrdilo, že *toto jednotné policejné-světónázorové směřování je o to potřebnější, že na důstojnický sbor SS bezpečnostní policie a SD jsou ve válce a v míru (sic) kladeny zcela mimořádné požadavky*. A aby se *tyto závazky a požadavky mohly ještě lépe plnit, měli se všichni uchazeči o členství v SS, SS-Manni a poddůstojníci SS před svým povýšením na důstojníky povinně účastnit důstojnického kurzu SS*. Výjimky byly povoleny pouze v případech, kdy se jednalo o převzetí do vysokých hodností (od SS-Obersturmbannführera výše) či o „staré bojovníky“.⁵⁷

Dosavadní systém osmidenních kurzů byl nahrazen třítydenními, jež byly zakončeny třídenními zkouškami. I ony ale měly probíhat po dvou liniích. Jedny pro členy SS, druhé pro příslušníky bezpečnostní policie, kteří v SS nebyli. Kurzy se měly konat na říšské škole bezpečnostní policie a SD v Praze.⁵⁸ Z dochované dokumentace nicméně vyplývá, že minimálně několik třítydenních kurzů proběhlo také na škole bezpečnostní policie a SD v obci Bad Rabka (dnes Rabka-Zdrój) ve Slezsku. Kupř. v pořadí 2. zvláštní kurz pro důstojníky SS od 5. do 27. února 1943 absolvoval Karl Bankl, pozdější zástupce vedoucího venkovní služebny Gestapa v Kladně.⁵⁹

Součástí výnosu z října 1942 byla také *pravidla pro hodnocení kurzů*. Jejich cílem nemělo být ověření množství naučené látky, *nýbrž hodnocení osobnosti podle charakteru a postoje, vojenského vystupování a světónázorových znalostí*. Na příslušníky bezpečnostní policie i SD měly být kladeny stejné požadavky bez ohledu na jejich vzdělání. U vysokoškoláků byla ale vyžadována *obzvlášť velká míra světónázorových znalostí*. I od mužů majících pouze základní vzdělání se nicméně také očekával aktivní zájem o politiku. V instrukcích se dále pravilo: *Důstojník SS musí kromě toho být schopen kdykoli poučit neznalé a pochybné soukmenovce o principech a cílech nacionálně socialistické politiky a o povinnostech každého Němce...* ⁶⁰ Jak si ukážeme na následujících řádcích, nemálo frekventantů kurzů bylo tomuto ideálu značně vzdáleno.

Instruktoři hodnotili účastníky kurzů ve třech oborech. Prvním byly světónázorové znalosti, které byly testovány pomocí písemných prací, „hovorů kolem stolu“, přednášek a závěrečné diskuse se členy zkušební komise. Dále se jednalo o základní vojenské znalosti a fyzickou kondici. Důstojníci čekatelé ale mohli být ze zdravotních důvodů osvobozeni ze sportovních aktivit a na důstojnických kurzech bezpečnostní policie se nezkoušely vojenské znalosti. Celý kurz byl proto rozdělen

57 Tamtéž, sign. 52-92-5, Neuordnung der SS-Prüfung vom 23. Okt. 1942.

58 Tamtéž.

59 Blíže k jeho osobě viz VAJSKEBR, Jan – ZUMR, Jan: Karl Bankl. Rakušan v čele tzv. církevního referátu olomouckého Gestapa. *Historica Olomucensia*, 2021, č. 61, s. 185–206.

60 ABS, f. 52, sign. 52-92-5, Beurteilungsordnung für die SS-Führerlehrgänge bzw. Führerlehrgänge der Sicherheitspolizei.

do tří bloků, kde 70 hodin zabírala světonázorová část, 45 vojenské schopnosti a posledních 15 hodin bylo vyhrazeno testování tělesné kondice. Žádné normy na výkony stanoveny nebyly a hodnotit se měl vždy osobní výkon jednotlivce.⁶¹

Od konce roku 1942 do listopadu roku následujícího proběhlo na říšské škole bezpečnostní policie a SD v Praze prokazatelně 10 kurzů. Hojně je navštěvovali i úředníci Gestapa z protektorátu, mnohem lépe je ale zdokumentována účast těch z obvodu pražské řídicí úřadovny než z té brněnské. Podle neúplných údajů kurzy úspěšně ukončilo nejméně 33 mužů, přičemž deset jich patřilo mezi vedoucí kádry tajné státní policie v protektorátu.⁶²

Číslo kurzu	Minimální počet účastníků z protektorátu	Uspělo	Neuspělo
3. (19. 1. – 15. 2. 1943)	-	-	-
4. (2.–24. 3. 1943)	6	3	3
5. (30. 3. – 22.4. 1943)	1	-	1
6. (5.–31. 5. 1943)	5	4	1
7. (22. 6. – 18. 7. 1943)	1	1	-
8. (27. 7. – 23. 8. 1943)	5	2	3
9. (4. 9. – 1. 10. 1943)	9	8	1
10. (19. 10. – 15. 11. 1943)	6	5	1

Pouze 23 úředníků prošlo sítím zkoušek, zbytek propadl. Ani absolvování kurzu ale neznamenalo automatické povýšení do důstojnické hodnosti. Celkem 3 muži si museli počkat na důstojnický patent až do ledna 1945, další 3 se dokonce důstojníky nikdy nestali. O důvodech můžeme pouze spekulovat. Pravděpodobně nesplňovali další podmínky ke jmenování důstojníky.

Mezi muži, kteří u zkoušek propadli, byli i velící kádry Gestapa v protektorátu. Jedním z nich byl Josef Regelsberger, vedoucí referátu majícího na starosti velkou část kartoték brněnského Gestapa. Jako každý frekventant musel i on napsat rámcovou a několik kratších prací ze světonázorových témat. Ty byly hodnoceny na škále od jedné (velmi dobrý) do šesti (zcela nedostačující). Jeho hlavní práce na téma „1918 a 1943“ dostala „šestku“, přičemž hodnotitel svůj krátký posudek začínal větou *Téma nepochopil*. Další práce dostaly známky v rozmezí od čtyřky (ještě dostačující) do pětky (nedostačující). Byly plné pravopisných chyb, sloh byl klasifikován nedostatečně a úroveň znalostí byla *nápadně nízká*⁶³.

61 Tamtéž.

62 Byli to August Däwes, Karl Enderl, Paul Feustel, Max Fricke, Max Jahn, Karl Kallus, Walter Lehne, Hans Naumann, Josef Regelsberger a Johann Übelmann.

63 ABS, f. 52, sign. 52-10-1, Složka J. Regelsbergera.

Regelsbergerovým úkolem bylo také zakreslení německého vodstva na slepé mapě, na což měl 20 minut. I tento úkol byl ale očividně nad jeho schopnosti. Výsledná kresba byla na úrovni dítěte základní školy a byla hodnocena „šestkou“. Vzhledem ke skutečnosti, že Regelsbergerovo vzdělání se skládalo pouze z ukončených pěti tříd obecné školy (!), nebyl výsledek zase až tak překvapivý.⁶⁴ Téměř identicky dopadl na stejném kurzu i jeho brněnský kolega a vedoucí referátu ochranné vazby Karl Enderl. Rámcová práce byla posouzena za „pět“. Podobně „uspěl“ i v dalších předmětech, kdy dokonce dvakrát dosáhl nejnižšího ohodnocení. Například za skicu německého vodstva dostal Enderl „pětku.“⁶⁵

Neúspěšní úředníci se mohli účastnit zkrácených „opakovacích kurzů pro důstojníky SS“ trvajících osm dní, které byly ale zaměřeny jen na přezkušování ideologické spolehlivosti. Uskutečnilo se jich prokazatelně sedm. Na 6. opakovací kurz (22.–29. 11. 1943) byla přihlášena neúspěšná trojice z březnového řádného kurzu, mezi nimi i Enderl s Regelsbergerem. Tentokrát oba muži prošli, i když s „odřenými ušima“. Oba museli sepsat rámcovou práci na téma „Přehled o politicko-světónázorových myšlenkových proudech od roku 1789“ a čtyři další krátké práce. Regelsberger i Enderl si vysloužili od svých lektorů alespoň průměrné hodnocení. K „úspěchu“ jim zřejmě napomohlo i školení na brněnské úřadovně Gestapa. Enderl se jej účastnil jednou týdně od srpna do října, Regelsberger dvě hodiny týdně od dubna do října.⁶⁶

Ani muži, kteří na řádných třítýdenních kurzech uspěli, však nepodávali nijak oslnivé výkony. Již zmiňovaný zástupce vedoucího venkovní služebny Gestapa v Klatovech Johann Übelmann obdržel za svoji hlavní práci na téma „Pozadí, cíle a následky Badogliovy zrady“⁶⁷ známku čtyři a neexceloval ani v dalších předmětech. Nelze se proto ubránit dojmu, že instruktoři u řady jedinců nakonec „přimhouřili oči“. V případě Übelmanna a Enderla hrálo roli, kromě jejich relativně vysokého postavení uvnitř hierarchie Gestapa v protektorátu, i to, že se jednalo o jejich v pořadí již třetí důstojnický kurz. Regelsberger byl pravděpodobně odměněn důstojnickou hodností hlavně díky tomu, že šlo o „starého bojovníka“ z Rakouska, jenž do NSDAP vstoupil již v dubnu 1931. Tedy dříve než většina jeho kolegů u rakouské policie.

Důstojnické kurzy na říšské škole bezpečnostní policie a SD v Praze byly nejpozději na počátku roku 1944 „dočasně pozastaveny.“ Namísto nich měly u inspektorů a velitelů bezpečnostní policie a SD probíhat „zkrácené kurzy“ (doslova „Kurz-lager“) pod dozorem prověřovací komise RSHA. Ta mohla účastníky ohodnotit třemi možnými způsoby:⁶⁸

64 Tamtéž.

65 ABS, f. 52, sign. 52-10-3, Složka Karla Enderla.

66 Tamtéž; ABS, f. 52, sign. 52-10-1, Složka Josefa Regelsbergera.

67 Maršál Pietro Badoglio (1871–1956), byl dlouholetý náčelník italského generálního štábu, který byl po zatčení Mussoliniho jmenován italským premiérem a v září 1943 dojednal kapitulaci Itálie.

68 *BefBIS*, Nr. 11/44, RdErl. des Reichsicherheitshauptamtes vom 29. 2. 1944 über Durchführung der

I. Vhodný na důstojníka SS, resp. bezpečnostní policie.

II. Vhodný na SS-Untersturmführera, resp. na nejbližší vyšší úřední hodnost. Před dalším povýšením nutná účast na školení (Schulungslager) na říšské škole v Praze.

III. Prověřovací kurz (Überprüfungslager) bude hodnocen jako školení.

Pakliže byl výsledek jejich snažení ohodnocen „trojkou“, měli být dotyční muži po devíti měsících povoláni na další zkrácený kurz.

Z torzovitě dochovaných dokumentů víme, že pět úředníků pražské řídicí úřadovny Gestapa, mezi nimi Georg Gallus, Paul Ernst, Ludwig Schröder a Oskar Fleischer, bylo v prosinci 1943 povoláno na tzv. zkrácený kurz pro důstojnické čekatele SS.⁶⁹ Jeho výsledky nejsou známy, avšak pouze pátý muž, Willi Abendchön, se stal důstojníkem. Došlo k tomu ale až v lednu 1945.⁷⁰ Říšskou školu bezpečnostní policie a SD v Praze navštěvoval mezi 9. a 18. březnem 1944 jako důstojnický čekatel Werner Heidrich.⁷¹ Ani on se důstojnické hodnosti do konce války nedočkal, stejně jako Johann Schmidl z brněnské řídicí úřadovny, který pravděpodobně navštěvoval stejný kurz.⁷²

Poslední údaje máme z jara 1944, kdy se v Praze mezi 17. a 20. dubnem uskutečnily v obvodu místního velitele bezpečnostní policie a SD hned dva prověřovací kurzy. Informace o jeho účastnících jsou k dispozici pouze pro pražskou řídicí úřadovnu. Ta vyslala na kurzy 44 mužů. S jejich výsledky ale vedoucí úřadovny nebyl spokojen: pouze 16 jeho podřízených získalo hodnocení I, 23 dostalo známku II, 4 pak III a 1 úředník u zkoušek zcela propadl.⁷³ Ze 16 úředníků a zaměstnanců, kteří uspěli, byli ale nakonec povýšeni do důstojnické hodnosti pouze 4 muži, a to až v lednu 1945.

Jedním z nepovýšených byl i vrchní policejní inspektor Walter Rother, jenž řídil několik let referát kartoték. Ten sice uspěl a byl doporučen k povýšení na důstojníka a dorovnání hodnosti,⁷⁴ leč nestalo se tak. Ve své poválečné výpovědi uvedl, že neúspěšně absolvoval důstojnický kurz již v roce 1943 a odmítl prý i jeho opakování. Počátkem roku 1945 měl ukončit půldenní kurz, ve kterém obstál (ačkoli nelze vyloučit, že se zde dopustil omylu a spletl si rok a délku trvání kurzu). Dále prohlásil, že neodevzdal všechny nezbytné podklady pro přijetí do SS, zejména doklad o árijském původu. V březnu 1945 jej nadřízení informovali, že jeho přijetí do SS bylo pro vysoký věk (ročník 1891) zamítnuto.⁷⁵ Pro úplnost dodáme, že 4 muži s hodnocením II se na konci války přece jen dočkali povýšení na SS-Untersturmführera.

SS-Führerlehrgänge bzw. Führerlehrgänge der Sich.Pol., s. 53.

69 ABS, f. 52, sign. 52-40-16, Nachrichtenblatt der Staatspolizeileitstelle Prag, Nr. 1/44, s. 3.

70 BArch Berlin, f. SSO, sign. 1, Osobní složka W. Abendschöna.

71 ABS, f. 305, sign. 305-222-1, Zpráva vedoucího oddělení Stb.3a ze 17. 4. 1946.

72 Tamtéž, f. 2M, sign. 2M: 13457, Výslech J. Schmidla z 21. 10. 1946.

73 NA, f. Okupační vězeňské spisy, nezařazený materiál, sign. 101-377/5, Schnellbrief des RSHA vom 17. Mai 1944.

74 Státní oblastní archiv (SOA) Praha, f. Mimořádný lidový soud (MLS) Praha, sp. zn. Lsp. 779/47, Opis hodnocení W. Rothera z 20. 4. 1944.

75 Tamtéž, Výpověď Rothera z 2. 7. 1946. Horní hranice věku pro vstup do SS byla stanovena na 55 let, tudíž ji Rother v této době ještě nepřekročil. Srov. BANACH, Jens: *Heydrichs Elite*, s. 132.

Konečná fáze splývání SS a Gestapa

Vrcholem snah nacistických špiček o splynutí bezpečnostní policie (a SD) s SS byl výnos RSHA z října 1943, který nově upravoval profesní dráhy úředníků.⁷⁶ Poté, co již od roku 1942 probíhaly společné kurzy Gestapa a Kripa na kriminální komisaře, došlo v rámci „jednotného směřování“ sboru ke „zjednodušení“ spojením obou složek bezpečnostní policie v celé kariérní dráze. A to bez ohledu na to, zda se jednalo o exekutivní, či správní úředníky. Nový kariérní řád používal terminologii SS, jí státní instituci (policii) podřizoval, přičemž s tou stranickou (SS) ji pevně svazoval dohromady.

Nárok na povýšení mohli mít pouze ti muži, kteří úspěšně složili předepsané zkoušky a osvědčili se během svého dosavadního služebního zařazení v minimálně předepsané době. Výnos znovu zdůraznil, že po jejím uplynutí nedochází automaticky k žádnému povýšení. Jedná se pouze o podmínku, jejímž splněním je možné o kariérním růstu uvažovat. K nejbližšímu možnému termínu mohli být povýšeni jen muži s odpovídajícími výkony, kteří se „osvědčili.“ Pod tímto pojmem se rozumělo především nasazení na východní frontě v rámci mobilních i stacionárních jednotek bezpečnostní policie a SD, jež měly na svědomí statisíce zavražděných sovětských civilistů i válečných zajatců. Za „zvlášť mimořádné výkony“ pak mohlo dojít k povýšení před splněním uvedeného termínu.⁷⁷

Na následujících řádcích jsou rozvedeny podmínky ke služebnímu postupu dle nového kariérního řádu a současně představena rekonstrukce míry jejich realizace u úředníků Gestapa v Protektorátu Čechy a Morava. Ač byly směrnice vydány devatenáct měsíců před koncem 2. světové války v Evropě – tudíž se v praxi nikdy nemohly zcela uplatnit –, je užitečné se na jejich rozbor podívat, neboť nám to poskytne obrázek o tom, jak vypadaly předpisy a jejich uplatňování v praxi.

S účinností od 1. října 1943 existovaly uvnitř bezpečnostní policie čtyři profesní dráhy. Poddůstojnická dráha (Unterführerlaufbahn) zahrnovala část dosavadní střední výkonné a střední policejní správní služby.⁷⁸ Jednalo se o nejnižší patro úředníků, na jejichž bedrech ale leželo vlastní vyšetřování odbojářů v případě exekutivy a zajištění administrativního chodu úřadoven v případě správy. Pro vrchní kriminální asistenty a policejní asistenty se vyžadovalo „osvědčení“ ve službě po dobu 2 let, při „zvlášť mimořádných výkonech“ 1 rok, než mohli být povýšeni. Pakliže úředník sloužil u policie při jmenování do uvedených hodností již více než 13 let, mohl pomýšlet na povýšení na tajemníka po 15 odsloužených letech.

76 *BefBIS.*, Nr. 53/43, RdErl. des RFSSuChdDtPol. vom 20. 10. 1943 über Beförderungsrichtlinien für die Sicherheitspolizei, s. 346–347.

77 Tamtéž.

78 K jednotlivým služebním drahám viz ZUMR, Jan: *Personální politika Gestapa se zaměřením na složení pražské řídicí úřadovny*, s. 174–229.

Nikoli ale před uplynutím 1 roku od povýšení na vrchního kriminálního či policejního asistenta.⁷⁹

Pomýšleli-li tito poddůstojníci na kariérní postup, museli dokončit již zmíněné důstojnické kurzy SS. V případě neúspěchu jim bylo umožněno je jednou opakovat. Pokud by ale u zkoušek znovu propadli, mohli být sice jmenováni kriminálními a policejními tajemníky, ale povýšení pouze do hodnosti SS-Sturmscharführer, nejvyšší poddůstojnické hodnosti v SS. Příslušníci bezpečnostní policie, kteří nemohli být z různých důvodů přijati do SS, byli z povinnosti zúčastnit se důstojnických kurzů vyňati. I bez jejich absolvování se mohli stát příslušnými tajemníky.⁸⁰

Co se týče realizace v praxi, je třeba říci, že nám pro tuto dráhu zcela scházejí prameny nezbytné k jejímu podchycení. Až na hrstku spisů uložených v Národním archivu se nedochovaly složky úředníků Gestapa, ze kterých by bylo možné tyto informace získat. A nepomohou nám v tomto směru ani žádosti o uzavření sňatku z berlínského Bundesarchivu obsahující jejich životopisy, neboť většina z nich byla uzavřena před podzimem 1943.

Důstojnická dráha střední služby (Führerlaufbahn des mittleren Dienstes) představovala druhou část střední výkonné a střední policejní správní služby. Tito muži tvořili skutečnou páteř exekutivy i správy každé úřadovny. Jednalo se úředníky s dlouholetou praxí a zkušenostmi, na jejichž umu a dovednostech nezřídka závisel úspěch při potírání nepřátel Třetí říše. Zpravidla vedli konkrétní vyšetřování a stáli v čele méně významných referátů či řídily odbory největších referátů. Zastávali rovněž funkce zástupců vedoucích venkovních služeben a v řadě případů jim dokonce veleli.

Na vrchní kriminální asistenty a policejní asistenty, kteří úspěšně absolvovali důstojnický kurz SS, čekalo povýšení na SS-Untersturmführera a jmenování kriminálním a policejním tajemníkem. Po třech letech mohli být povýšeni na vrchní kriminální a vrchní policejní tajemníky. Prvně jmenovaní se po dalších třech letech mohli dočkat povýšení na SS-Obersturmführera a kriminálního inspektora. Úředníci bezpečnostní policie, kteří nebyli členy SS, mohli uvažovat o povýšení na vrchní tajemníky a kriminální inspektory pouze po absolvování důstojnického kurzu bezpečnostní policie.⁸¹

Také v případě této dráhy se potýkáme s nedostatečnou pramennou základnou. Hlavní potíží zde představuje fakt, že důstojnické složky byly u většiny policistů během války vedeny jen velmi ledabyle a pro její konec nemáme u tajemníků a SS-Untersturmführerů k dispozici žádné návrhy na povýšení, z nichž by se daly vyčíst bližší informace. U kriminálních inspektorů je už situace lepší. Daniel Kartarius, toho času sloužící u venkovní služebny Gestapa v Mladé Boleslavi, byl vrchním

79 *BefBIS.*, Nr. 53/43, RdErl. des RFSSuChdDtPol. vom 20. 10. 1943 über Beförderungsrichtlinien für die Sicherheitspolizei, s. 346–347.

80 Tamtéž.

81 Tamtéž.

kriminálním tajemníkem od 1. dubna 1941 a SS-Untersturmführerem od 1. července 1940. Na konci roku 1943 jej vedoucí pražského Gestapa dr. Gerke navrhl na povýšení na SS-Obersturmführera a kriminálního inspektora. Tím se stal Kartarius 20. dubna a 9. listopadu 1944 byl povýšen i v rámci SS.⁸² Minimální tříletá lhůta tak byla dodržena, stejně jako termín úředního povýšení.

Kartariův kolega z kladenské pobočky Karl Bankl byl vrchním kriminálním tajemníkem již od 1. února 1941, ale SS-Untersturmführerem se stal až 9. listopadu 1943 po úspěšném ukončení 2. kurzu pro důstojníky SS na škole v Bad Rabce. V polovině roku 1944 byl navržen k dalšímu kariérnímu postupu. Zatímco kriminálním inspektorem byl jmenován 9. listopadu 1944, SS-Obersturmführerem k 30. lednu 1945.⁸³ Vedoucí referátu II K (daktyloskopie, fotografování) z brněnské řídicí úřadovny Gestapa Franz Hofer byl vrchním kriminálním tajemníkem od 1. října 1938 a SS-Untersturmführerem od 9. listopadu 1941. Hodnost kriminálního inspektora získal 20. dubna 1944 a SS-Obersturmführera 9. listopadu téhož roku.⁸⁴ Z prezentovaných příkladů vyplývá, že tříletá lhůta byla u úředních hodností dodržována s tím, že narovnávání hodností v SS zpravidla probíhalo s určitým zpožděním. Tedy přesně tak, jak říšský vůdce SS požadoval.

Nižší patro vedoucí výkonné služby tvořila společně s vyšší správní službou nově důstojnická dráha vyšší služby (Führerlaufbahn des gehobenen Dienstes). V tomto případě se už jednalo o nepočetný, avšak elitní sbor úředníků, který zastával skutečné vedoucí funkce. Muži z této profesní dráhy stáli v čele důležitých referátů a jim nadřízených oddělení jednotlivých úřadoven, stejně jako venkovních služben Gestapa a komisariátů pohraniční policie.

V případě exekutivy byla pravidla následující. Kriminální komisaři, kteří se během pěti let služby osvědčili, mohli být navrženi na jmenování kriminálním radou, což byla vysněná meta pro každého ambiciózního kriminalistu. Dotyčný ale musel první tři roky odsloužit v hodnosti SS-Obersturmführer a až poté mohl získat hodnost SS-Hauptsturmführer. Totéž následně analogicky platilo pro další povýšení. Po pětileté lhůtě mohlo dojít k povýšení na kriminálního ředitele, když předtím tři roky setrval v hodnosti SS-Hauptsturmführer a následně mohl dosáhnout dalšího povýšení na SS-Sturmbannführera. Po dalších pěti letech mohl být úředník jmenován vládním a kriminálním radou a tím postoupit do nejvyšší služební dráhy. Na tuto hodnost mohli po pěti odsloužených letech rovnou dosáhnout kriminální radové s mimořádnými schopnostmi a „vlohami pro vedoucí úkoly.“⁸⁵

Vedoucí referátu pražské řídicí úřadovny Gestapa potírající komunisty a „marxisty“⁸⁶ Heinz Jantur byl kriminálním komisařem od 1. srpna 1942 a SS-Ober-

82 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 155 A, Osobní složka D. Kartariuse.

83 VAJSKEBR, Jan – ZUMR, Jan: *Karl Bankl*, s. 196–198, 201.

84 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 106 A, Osobní složka F. Hofera.

85 *BefBlS.*, Nr. 53/43, RdErl. des RFSSuChdDtPol. vom 20. 10. 1943 über Beförderungsrichtlinien für die Sicherheitspolizei, s. 346–347.

86 Tímto pojmem nacisté neoznačovali komunisty, ale sociální demokraty.

sturmführerem od 9. listopadu 1942. Povýšení na SS-Hauptsturmführera přišlo již 9. listopadu 1944. Za jeho urychleným služebním postupem nepochybně stály „mimořádné odborné výkony a osobní nasazení“, za něž obdržel jednak uznání od samotného říšského vůdce SS a náčelníka německé policie Heinricha Himmlera,⁸⁷ jednak válečný záslužný kříž I. třídy s meči.⁸⁸ Naproti tomu Franz Schauschütz z brněnské řídicí úřadovny, kriminální komisař a SS-Obersturmführer od 9. listopadu 1940, dosáhl téže hodnosti až na samém konci války, 30. ledna 1945.⁸⁹ Ke stejnému datu byl povýšen i Dr. Rudolf Karl, v letech 1941 až 1943 vedoucí přerovské služebny, který se stal kriminálním komisařem 9. prosince 1941 a SS-Obersturmführerem 20. dubna 1943.⁹⁰

Jak již bylo řečeno, hodnost kriminálního rady představovala pro příslušníky tajné státní policie vytoužený cíl, neboť zaručovala dotyčnému skutečně důležité funkce. Jeden z nejobávanějších vyšších úředníků pražského Gestapa Adolf Fuchs nosil od 1. dubna 1939 hodnost kriminálního komisaře a od 20. dubna 1942 SS-Hauptsturmführera. Kriminálním radou byl jmenován nejpozději v květnu 1944, pravděpodobně 20. dubna.⁹¹ V den předposledních Hitlerových narozenin získal tutéž hodnost rovněž Heinrich Gottschling, který v protektorátu vystřídal hned pět působišť, přičemž kriminálním komisařem byl od konce roku 1938 či počátku roku 1939 a SS-Hauptsturmführerem od 20. dubna 1942.⁹² Těmito hodnostmi se honosil od 1. února 1937, resp. 30. ledna 1942 kriminální komisař Felix Heide, vedoucí několika referátů u pražského Gestapa. Do vyšší úřední hodnosti byl pravděpodobně jmenován k 30. lednu 1944.⁹³

Hodnost kriminálního ředitele byla vyhrazena pro staré a velezkušené kriminalisty, tudíž bylo v celé „Třetí říši“ jen velmi málo takových systemizovaných míst. V roce 1942 bylo u pražského Gestapa pouze jedno, u brněnského dokonce žádné! Jediným doposud identifikovaným mužem sloužícím v této hodnosti v protektorátu byl Otto Bührmann, který v letech 1943 až 1944 vedl jedno z exekutivních oddělení řídicí úřadovny tajné státní policie v Praze. Členem SS ale nebyl.

Co se týče správy, vypadala situace v důstojnické dráze vyšší služby následovně. Policejní inspektori v hodnosti SS-Obersturmführer mohli očekávat povýšení na SS-Hauptsturmführera a vrchního policejního inspektora nejdříve po třech odsloužených letech. Další kariérní postup mohl nastat po dalších dvou letech, kdy dostali šanci dosáhnout vytoužené hodnosti policejních radů, která zaručovala vedení správních oddělení každé úřadovny. Policejní radové mohli být po třech letech

87 *BefBIS.*, Nr. 44/44, RdErl. des RSHA vom 10. 11. 1944.

88 *ABS*, f. 52, sign. 52-40-16, Nachrichtenblatt der Stapoleitstelle Prag, Nr. 44.

89 Tamtéž, sign. 52-1-393, Výpověď F. Schauschütze z 10. 9. 1946.

90 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 154 A, Osobní složka R. Karla.

91 Tamtéž, sign. 228, Osobní složka A. Fuchse; *BefBIS.*, Nr. 20/44, Personalmitteilungen, 27. 5. 1944.

92 Blíže k jeho osobě viz VAJSKEBR, Jan – ZUMR, Jan: „Veselý, dobrosrdečný, pevný charakter“. Kriminální rada Heinrich Gottschling a jeho služba u Gestapa. *Paměť a dějiny*, 2020, roč. 14, č. 1, s. 61–69.

93 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 74 A, Osobní složka F. Heideho; *BefBIS.*, Nr. 9/44, Personalmitteilungen, 9. 3. 1944.

povýšení na SS-Sturmbannführera. Ti s mimořádnými schopnostmi a „vlohami pro vedoucí úkoly“ se mohli po pěti letech stát rovnou vládními rady, a tím i členy nejvyšší skupiny úředníků bezpečnostní policie.⁹⁴

Zajímavý případ v naplňování směrnic v praxi nastal u úředníka pražského Gestapa Herberta Kolandera. Policejním inspektorem byl již od 1. listopadu 1937. Měl však problém s přijetím do SS. Od 1. července 1940 byl čekatelem, od března 1943 Staffelmannem. V létě 1943 s úspěchem navštěvoval 7. kurz pro důstojníky SS na říšské škole bezpečnostní policie a SD v Praze. Trvalo však až do března 1944, než vedoucí pražského Gestapa dr. Gerke navrhl dorovnání jeho hodnosti v SS. Z Prahy návrh odešel do Berlína po schválení Gerkeho nadřízeným a velitelem bezpečnostní policie a SD v Protektorátu Erwinem Weinmannem po dalších třech měsících.⁹⁵

Personální úřad RSHA se ale postavil proti a svoje rozhodnutí odůvodnil následujícími slovy: *K[olander], který se nalézá v důstojnické dráze „vyšší služby“, může být podle služební dráhy a povyšovacích směrnic bezpečnostní policie a SD povýšen na SS-Obersturmführera dle jeho služebního zařazení. Mimořádné zásluhy za hnutí, resp. v pracovním ohledu, které by okamžité narovnání na jeho úřední hodnost ospravedlnily, nebyly předloženy. Navrhuje se proto nevyhovět návrhu BdSuSD⁹⁶ Praha na okamžité povýšení na SS-Obersturmführera a Kolandera nejprve povýšit s účinností od 9. 11. 1944 na SS-Untersturmführera a jeho povýšení na SS-Obersturmführera pozdržet – pokud se jako důstojník SS osvědčí – k 9. 11. 1945.*⁹⁷

Tomuto návrhu bylo vyhověno a Kolander se k 9. listopadu 1944 skutečně stal SS-Untersturmführerem a plnohodnotným členem SS s velmi vysokým číslem 456 489. Patřil přitom ve všech ohledech ke spolehlivým úředníkům. Jednalo se o vyznamenaného veterána „Velké války“ (nar. 1898), člena NSDAP od roku 1933, který byl ženatý, měl dvě děti a s celou svojí rodinou proklamativně vystoupil z církve. Ve službě si vedl dobře, neměl žádné kázeňské prohřešky. Přesto byla jeho kariéra značně zbrzděna a ve správních odděleních pražského Gestapa hrál vždy „druhé housle.“ Je možné, že měl potíže s prokázáním árijského původu. Skutečný důvod ale zřejmě nikdy znát nebudeme. Zajímavé je rovněž to, že nikdy nedosáhl na hodnost vrchního policejního inspektora, přestože od posledního povýšení do konce války v jeho případě uplynulo sedm a půl roku.

Do značné míry byl Kolanderovým antipodem Josef Losse, od 20. dubna 1941 SS-Hauptsturmführer a následně od 16. září téhož roku policejní rada, který vedl personální a hospodářské oddělení brněnské řídicí úřadovny Gestapa. Díky „vynikajícím výkonům“ byl 9. listopadu 1944 předpisově povýšen na SS-Sturmbannführera.⁹⁸ V rychlém sledu dosáhl povýšení i jeho podřízený a vedoucí

94 *BefBIS*, Nr. 53/43, RdErl. des RFSSuChdDtPol. vom 20. 10. 1943 über Beförderungsrichtlinien für die Sicherheitspolizei, s. 346–347.

95 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 196 A, Osobní složka H. Kolandera.

96 *Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD – velitel bezpečnostní policie a SD.*

97 *Tamtéž*, Průklep RSHA pro Hlavní personální úřad SS ze 4. 9. 1944.

98 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 278 A, Osobní složka J. Losseho.

několika referátů Leopold Gahleithner. Ačkoliv se stal vrchním policejním inspektorem až počátkem roku 1942 a SS-Obersturmführerem od 20. dubna, dosáhl hodnosti SS-Hauptsturmführer už po dvou letech, 20. dubna 1944.⁹⁹

Na základě všech výše uvedených příkladů se dá konstatovat, že směrnice z 1. října 1943 byla v praxi veskrze dodržována. K urychlenému úřednímu povýšení v prezentovaných případech nedošlo a v protektorátu k nim docházelo vzácně.¹⁰⁰ Narovnávání úředních a esesáckých hodností zpravidla proběhlo s určitým zpožděním. Zároveň se ukazuje, že pokud uběhla delší doba od úředního povýšení, docházelo ke zkrácení předepsaného odstupu v povyšování u SS. Dále lze vypožorovat tendenci k předpisovému povyšování a okamžitému narovnávání hodností u služebně výše postavených úředníků. Tento trend byl jasně patrný u nejvyšší služební dráhy.

Takovou se stala důstojnická dráha vedoucí služby (Führerlaufbahn des leitenden Dienstes), pro kterou samotnou žádné nové směrnice vydány nebyly a platila dosavadní nařízení.¹⁰¹ Do ní byly zahrnuty hodnosti vládního a kriminálního rady, vrchního vládního a kriminálního rady a vládního a kriminálního ředitele v případě exekutivy, v případě správní služby se jednalo o analogické hodnosti bez přídavku „kriminální.“ Z předcházející praxe vyplývá, že u nejvyšších exekutivních policejních úředních hodností bylo standardní povyšování po pěti letech.¹⁰² Z řad těchto důstojníků se rekrutovali vedoucí (řídících) úřadoven Gestapa a jejich zástupci, eventuálně vedoucí exekutivních oddělení. Šlo o úředníky, o jejichž loajalitě režimu nebylo nejmenších pochyb.

Právě u skupiny správních úředníků z tzv. vyšší státní správní služby (höher Dienst) byl ale nejpatrnější trend k velmi rychlému kariérnímu postupu. Oporou k takovému jednání bylo prováděcí nařízení k výnosu Vůdce a říšského kancléře o jmenování a propouštění říšských úředníků z roku 1936.¹⁰³ Podle něj mohl být mimořádný úředník – v případě Gestapa vládní asesor – jmenován vládním radou (a tím řádným úředníkem) po odsloužení nejméně čtyř let. Vládní rada se mohl dočkat povýšení na vrchního vládního radu po nejméně třech letech a ten na vládního ředitele po nejméně čtyřech letech strávených v hodnosti vládního a vrchního vládního rady.

Této skupině mužů se ve své knize o vedoucích kádrech bezpečnostní policie a SD podrobně věnoval německý historik Jens Banach. Podle jeho výzkumu byli všichni jím zkoumaní vládní asesoři Gestapa a SD (celkem 176 mužů) jmenováni vládními rady maximálně po 3 letech, zpravidla však ještě dříve.¹⁰⁴ Např. pozdější zástupce vedoucího pražské řídicí úřadovny Gestapa Gerhard Andres musel na povýšení čekat

99 Tamtéž, sign. 2 A, Osobní složka L. Gahleithnera.

100 ZUMR, Jan: *Personální politika Gestapa se zaměřením na složení pražské řídicí úřadovny*, s. 200.

101 *BefBIS.*, Nr. 53/43, RdErl. des RFSSuChdDtPol. vom 20. 10. 1943 über Beförderungsrichtlinien für die Sicherheitspolizei, s. 346–347.

102 BANACH, Jens: *Heydrichs Elite*, s. 242.

103 *Reichsgesetzblatt* (RGBl.), 1936, I. Teil, Reichsgrundsätze über Einstellung, Anstellung und Beförderung der Reichs- und Landesbeamten vom 14. Oktober 1936, s. 893–895.

104 BANACH, Jens: *Heydrichs Elite*, s. 245.

jen necelých 15 měsíců,¹⁰⁵ pozdější vedoucí brněnského Gestapa Wilhelm Nölle dokonce pouhých 7 měsíců.¹⁰⁶ Jednalo se tedy o jasné nedodržení předpisů.

Po dosažení mety vládního rady byla již patrná tendence ke „zpomalení“ služebního postupu. Ze vzorku 288 osob zkoumaných Banachem pouze 34 mužů dosáhlo povýšení do 3 let. Dalších 49 během 4 let a 51 až po více jak 4 letech. Pro 85 vládních radů dokonce jejich kariéra touto hodností skončila.¹⁰⁷ Byl to i případ prokazatelně 4 mužů sloužících v protektorátu. Kromě již zmíněného Nölleho šlo dále o 2 jeho zástupce Bruno Lettowa a Hermanna Eberta a konečně Karla Weintze z hodonínského Gestapa. Bylo zároveň příznačné, že kromě Lettowa se žádný z mužů neoženil a všichni byli oficiálně bezdětní, což mělo pravděpodobně vliv na jejich další kariérní postup. Jmenovaní získali alespoň odpovídající hodnosti v SS (SS-Sturmbannführer), ačkoli Weintz musel na dorovnání čekat skoro 2 a půl roku.¹⁰⁸

Rychlé kariéry se u tajné státní policie dočkali především „asertivní“ úředníci se „silnou vůlí“.¹⁰⁹ Mezi takové bezpochyby patřil vedoucí pražské řídicí úřadovny Gestapa Hans Ulrich Geschke. Vládním asesorem se stal 15. února 1935, vládním radou 1. července 1937. Vrchním vládním radou byl jmenován „až“ k 1. srpnu 1940 poté, co ministerstvo financí zamítlo Heydrichovu žádost o Geschkeho předčasně povýšení. Raketový postup ale pokračoval dál, když se 1. března 1942 stal vládním ředitelem. Ruku v ruce s tím šlo i narovnávání hodností v SS – 1. srpna 1938 SS-Sturmbannführer, 9. listopadu 1940 SS-Obersturmbannführer a SS-Standartenführer dokonce již 29. října 1941 po Heydrichově protekci!¹¹⁰

Jeho nástupce Ernst Gerke si nevedl o moc hůře. Vládním radou byl jmenován 3. března 1938 a SS-Sturmbannführerem 1. srpna téhož roku. Na další povýšení čekal předpisově tři roky, když se stal 10. února 1942 vrchním vládním radou a 1. září 1942 SS-Obersturmbannführerem.¹¹¹ Totéž lze prohlásit i o Geschkeho zástupci Joachimovi Illmerovi, který se „proslavil“ zejména během prvního stanného práva coby předseda pražského stanného soudu. Vládním radou se stal od 14. srpna a SS-Sturmbannführerem od 9. listopadu 1939. Dalšího povýšení se dočkal po čtyřech letech, když byl 28. října 1943 jmenován vrchním vládním radou a bezprostředně poté, 9. listopadu, povýšen na SS-Obersturmbannführera.¹¹²

105 *BArch Berlin*, f. Präsidialkanzlei, sign. R 601/1616, Návrh na jmenování G. Andrese vládním radou z 20. 10. 1938.

106 Tamtéž, f. Reichssicherheitshauptamt, sign. R 58/10995, Návrh na jmenování W. Nölleho vládním radou z 23. 10. 1939.

107 BANACH, Jens: *Heydrichs Elite*, s. 245.

108 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 229 B, Osobní složka K. Weintze; Tamtéž, f. Präsidialkanzlei, sign. R 601/1604, Návrh na jmenování K. Weintze vládním radou z 23. 8. 1939.

109 BANACH, Jens: *Heydrichs Elite*, s. 245.

110 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 11 A, Osobní složka H. U. Geschkeho; Tamtéž, f. Präsidialkanzlei, sign. R 601/1815, Návrhy na jmenování H. U. Geschkeho, vrchním vládním radou z 12. 8. 1940 a vládním ředitelem z 10. 3. 1942; Tamtéž, f. Reichsfinanzministerium, sign. R 2/12154, Zamítací odpověď z 6. února 1940 na žádost o jmenování vrchním vládním radou.

111 ABS, f. Stihání nacistických válečných zločinců (325), sign. 325-172-2, Osobní složka E. Gerkeho; *BArch Berlin*, f. SSO, sign. SSO 9 A, Osobní složka E. Gerkeho.

112 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 130 A, Osobní složka J. Illmera; Tamtéž, f. NS-Archiv DDR, sign. ZR 555 A. 10,

Pokud jde reprezentanty exekutivy, v nejvyšších hodnostech se v protektorátu objevili pouze tři muži, shodou okolností až na konci války a všichni v Brně. Jednalo se o vedoucího tamní řídicí úřadovny Gestapa Heinze Rennaua, komandéra bezpečnostní policie na Moravě¹¹³ Maxe Rausche a jeho zástupce Johannese Krause. Rennau, který byl SS-Sturmbannführerem od 10. září 1939 a vládním a kriminálním radou od počátku dubna 1940, byl 26. září 1942 jmenován vrchním zemským a kriminálním radou a již 9. listopadu 1942 mu byla dorovnána hodnost v SS.¹¹⁴

Jeho nástupce Rausch, původně úředník kriminální policie a člen NSDAP již od roku 1930, udělal skutečně raketovou kariéru. Kriminálním radou se stal v únoru 1937, v červnu 1939 byl již kriminálním ředitelem, v lednu 1942 se dočkal jmenování vládním a kriminálním radou a o tři roky později dokonce vrchní vládním a kriminálním radou. Pozoruhodné rovněž bylo, že k jeho povyšování v SS docházelo ještě před těmi úředními. V den čtvrtého výročí nástupu nacistů k moci, 30. ledna 1937, se z něj stal SS-Hauptsturmführer, 20. dubna 1939 SS-Sturmbannführer a 9. listopadu 1944 SS-Obersturmbannführer.¹¹⁵

Úspěšný kariérní postup svědčil o jeho mimořádné politické spolehlivosti, což bylo explicitně vyjádřeno v návrhu na povýšení z roku 1944: *Hlavní říšský bezpečnostní úřad žádá, přestože SS-Stubaf. Rausch již disponuje hodností, která odpovídá jeho služebnímu zařazení u bezpečnostní policie, s ohledem na jeho zásluhy o hnutí, obzvláště před uchopením moci, stejně jako s ohledem na jeho mimořádné výkony, o jeho povýšení nad rámec narovnávací hodnosti na SS-Obersturmbannführera s účinností od 9. listopadu 1944.*¹¹⁶

Výše zmíněný Johannes Kraus získal hodnost kriminálního ředitele k 1. lednu 1941 a SS-Sturmbannführera 20. dubna 1942. Na vládního a kriminálního radu dosáhl už k 1. květnu 1944, což bylo jasné nedodržení směrnic z října 1943.¹¹⁷ Všichni tři muži postupovali na služebním žebříčku velmi rychle, dokonce ještě rychleji, než umožňovaly předpisy. Za zmínku rovněž stojí, že jejich kariérní vzestup byl ještě strmější než v případě „manažerů“ ze správních služeb.¹¹⁸

Návrh na jmenování J. Illmera vládním a vrchním vládním radou z 27. 7. 1939 a 25. 10. 1943.

113 Výnosem náčelníka bezpečnostní policie a SD z 30. listopadu 1944 došlo v protektorátu ke sloučení služeben Gestapa a kriminální policie a vzniku služeben komandéra bezpečnostní policie v Čechách a na Moravě. Reálně začaly fungovat o několik týdnů později.

114 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 23 B, Osobní složka H. Rennaua; Tamtéž, f. Präsidialkanzlei, sign. R 601/1620, Návrh na jmenování H. Rennaua vládním a kriminálním radou z 27. 4. 1940.

115 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 11 B, Osobní složka M. Rausche; Tamtéž, f. Präsidialkanzlei, sign. R 601/1620, Návrh na jmenování M. Rausche vrchním vládním a kriminálním radou z 8. 1. 1945.

116 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 11 B, Návrh na povýšení M. Rausche na SS-Obersturmbannführera, 1944, blíže nedatováno.

117 Tamtéž, sign. 208 A, Osobní složka J. Krause.

118 I další muži z vedoucí výkonné služby postupovali na kariérním žebříčku velmi rychle. Extrémním případem byl Franz-Josef Huber, od března 1938 vedoucí řídicí úřadovny Gestapa ve Vídni a později navíc inspektor bezpečnostní policie a SD ve Vídni. V březnu 1938 byl s účinností od ledna 1938 jmenován vládním a kriminálním radou, vrchním vládním a kriminálním radou již v dubnu 1940. SS-Standartenführerem se stal v lednu 1940, v listopadu 1941 SS-Oberführerem, v květnu 1942 byl povýšen na plukovníka policie a 9. listopadu 1942 na SS-Brigadeführera a generálmajora policie! *BArch Berlin*, f. Präsidialkanzlei, sign. R 601/1815, Návrh na jmenování vrchním vládním a kriminálním

Na závěr říjnového výnosu byly otištěny podmínky, jež umožňovaly starším a za-
sloužilým kriminalistům obejít uvedená ustanovení. Úředníci, kteří nebyli členy SS,
tak mohli být povýšeni i bez absolvování důstojnického kurzu. Týkalo se to poli-
cistů nad 55 let – ti mohli být navrženi na povýšení od kriminálních a policejních
radů výše, a dále u zbývajících hodností, pakliže dovršili 50. rok života. Podobnou
skupinu tvořili držitelé policejního služebního odznaku I. stupně za 25 let služ-
by.¹¹⁹ Stále ale platilo, že důstojníky SS se mohli stát jen úředníci s úspěšně ukon-
čeným důstojnickým kurzem SS. Pro úplnost ještě dodejme, že vrchní kriminální
asistenti a policejní asistenti mohli využít přechodných podmínek, podle nichž
mohli být jmenováni tajemníky do 21. června 1944, aniž by museli navštěvovat
zmíněný kurz.¹²⁰

Aby ještě více zdůraznil těsnější sepetí SS a policie, nařídil náčelník RSHA
dr. Ernst Kaltenbruner, aby do budoucna docházelo k povyšování úředníků ke stej-
ným termínům jako v případě SS. Jednalo se o 30. leden (výročí uchopení moci
nacisty v Německu), 20. duben (Hitlerovy narozeniny), 21. červen¹²¹ a 9. listopad
(výročí „pivnicové puče“ v Mnichově). Návrhy na povýšení se měly zaslat do Berlína
nejpozději dva měsíce před plánovaným povýšením.¹²² Aby bylo naprosto jasné,
že stranická hodnost má navrch před úřední, používala se hodnost v SS před tou
policejní. Vedoucí pražského Gestapa Gerke tak nebyl titulován „vrchní vládní rada
SS-Obersturmbannführer“, ale přesně naopak.

Výsledek „splynutí“ tajné státní policie a SS v Protektorátu Čechy a Morava

Podle odhadů Jense Banacha bylo v roce 1944 členy SS 25 % všech příslušníků
bezpečnostní policie, tedy Gestapa a Kripa. Podíl mezi oběma složkami není znám.
Můžeme ale považovat za jisté, že u Gestapa coby důležitější části bezpečnostní
policie bylo příslušníků SS více než u kriminální policie. Dle výzkumu zmíněného
německého historika bylo z vedoucích kádrů Gestapa (tj. mužů s hodností od kri-
minálního komisaře a vyšší, resp. vládního asesora a vyšší) 93 % příslušníky SS!¹²³
Jednoznačně to dokládá prioritu nacistického vedení, kdy se při procesu přijímání
do SS postupovalo hierarchicky od shora dolů.

radou z 22. 4. 1940 a plukovníkem policie z 30. 4. 1942.

119 Do této doby se ale započítávala také vojenská služba a rovněž jakákoli další úřední služba.
Srov. *RGBl.*, 1938, I. Teil, Durchführungsverordnung, zur Verordnung über die Stiftung der Polizei-
-Dienstauszeichnung vom 30. Januar 1938, s. 56.

120 *BefBlS.*, Nr. 53/43, RdErl. des RFSSuChdDtPol. vom 20. 10. 1943 über Beförderungsrichtlinien für die
Sicherheitspolizei, s. 347.

121 Tento termín pravděpodobně souvisel s letním slunovratem, který nejčastěji nastává 21. června. Ten
hrál důležitou roli v pohanství, k němuž vzhlížel říšský vůdce SS Heinrich Himmler.

122 *BefBlS.*, Nr. 53/43, RdErl. des RFSSuChdDtPol. vom 20. 10. 1943 über Beförderungsrichtlinien für die
Sicherheitspolizei, s. 347.

123 BANACH, Jens: *Heydrichs Elite*, s. 21, 132.

A jaký byl celkový výsledek snah o splynutí bezpečnostní policie s SS na příkladu příslušníků Gestapa v Protektorátu Čechy a Morava? Žádné souhrnné statistiky se do dnešních dnů nedochovaly, proto musíme pracovat pouze s dílčími údaji. Prvními z nich jsou měsíční hlášení posádkového velitele SS v Praze o početních stavech jednotek SS v obvodu jeho působnosti, která byla zasílána vyššímu veliteli SS a policie v Čechách a na Moravě Karlu Hermannu Frankovi. Ta obsahují i počty příslušníků SS u pražského Gestapa. Dochované údaje zachycuje následující tabulka.¹²⁴

Vývoj počtu příslušníků SS v pražské řídicí úřadovně Gestapa v letech 1940 až 1941			
Datum	Počet důstojníků	Počet poddůstojníků	Počet mužstva
3. červenec 1940	26	-	81
10. srpen 1940	26	-	81
10. říjen 1940	27	-	78
10. listopad 1940	27	-	78
10. únor 1941	27	-	78
10. březen 1941	27	-	78
10. červen 1941	48	161	9
10. červenec 1941	42	168	11
10. srpna 1941	42	168	11
10. září 1941	42	168	11
10. listopad 1941	42	168	11

Uvedená hlášení jsou ovšem z několika důvodů problematická. Jednak není zcela zřejmé, zda se název „řídicí úřadovna“ vztahuje jen čistě na pražskou centrálu, nebo i na jí podřízené mimopražské venkovní služebny. Dále je podezřelá „nehybnost“ počtu příslušníků SS v poměrně dlouhém časovém horizontu, stejně jako skokový nárůst mezi březnem a červnem 1941. Radikální vzrůst počtu poddůstojníků, a naopak citelný pokles mužstva je ovšem snadno vysvětlitelný. Žádný z úředníků bezpečnostní policie nespadal do kategorie mužstvo. I ten nejnižší úředník byl totiž poddůstojníkem.¹²⁵ O této skutečnosti měl zřejmě příslušný posádkový velitel jen nepřesné informace. Ke změnám v hlášeních tak nepochybně došlo i díky změně metodiky. Pokud jsou uvedená čísla správná, znamenalo by to, že mezi zaměstnanci pražského Gestapa bylo jen minimum členů SS. Pro brněnskou úřadovnu obdobná čísla chybí.

Spolehlivější data poskytují tzv. hlášení o změnách v obvodech příslušných úřadoven v jednotlivých kvartálech, jež lze příležitostně nalézt v důstojnických slož-

124 Data byla získána z NA, f. ÚŘP-ST, sign. 109-4/366, sign. 109-6/3 až 6, sign. 109-6/8 a sign. 109-7/75 (jde o hlášení posádkového velitele SS v Praze o početní síle jednotek SS v obvodu jeho působnosti).

125 Srov. ZUMR, Jan: *Personální politika Gestapa se zaměřením na složení pražské řídicí úřadovny*, s. 205, 216–217.

kách SS. Mohou mj. obsahovat informace o odchodu/příchodu dotyčného z/do konkrétní služebny. V takovém případě se v dokumentu uvádí, kolik příslušníků SS bude úřadovna nově mít. Potíž spočívá ve skutečnosti, že takových hlášení se dochovalo jen velice málo. Pro protektorátní Gestapo se dosud podařilo dohledat pouze tři. Naštěstí alespoň po jednom pro každou řídicí úřadovnu.

Když byl zástupce vedoucího pražského Gestapa Josef Witiska přeložen do Lvova jako komandér bezpečnostní policie a SD v distriktu Galizien, objevilo se v jeho spise hlášení z 8. března 1943. Podle něj měla pražská úřadovna k tomuto datu mezi svými pracovníky 264 příslušníků SS, ke kterým je nutno přičíst ještě 14 tzv. SS-Zugehörige.¹²⁶ To by zároveň znamenalo, že se počet příslušníků SS v jejím stavu zvýšil od konce roku 1941 jen nepatrně. V dalším hlášení z 3. května bylo esesmanů napočítáno 271 plus dalších 14 SS-Zugehörige.¹²⁷

Pro brněnskou úřadovnu máme dochován záznam z doby o necelý rok pozdější. Dne 3. března 1944 došlo k „výmazu“ Josefa Eibelhubera, který několik let zastával funkci zástupce vedoucího referátu II BM (domácí odbojové hnutí) a s účinností od 16. února byl přeložen k řídicí úřadovně ve Vídni. Z dokumentu vyplývá, že v Brně bylo tehdy vedeno 399 příslušníků SS, plus dalších 8 SS-Zugehörige.¹²⁸ Nejenom že tedy brněnská řídicí úřadovna neměla – na rozdíl od pražské – téměř žádný podstav¹²⁹, ale ve svých řadách měla také mnohem větší počet příslušníků SS, než kolik jich bylo registrováno v Praze. Uvedené číslo vynikne o to více, když si uvědomíme, že v Praze sloužilo procentuálně větší množství žen než v Brně. Zatímco v červnu 1943 byl jejich podíl na pražské centrále Gestapa 33,5 %, ¹³⁰ o měsíc dříve na brněnské jen 17,5 %!¹³¹

Dalším ukazatelem míry splynutí Gestapa a SS v protektorátu jsou počty důstojníků SS, resp. procentuální podíl úředníků s důstojnickou hodností a bez ní. Jelikož ale dosavadní stav výzkumu neumožňuje počty těchto mužů přesně kvantifikovat, budeme si muset i zde vystačit s dílčími údaji. Jako základ nám poslouží telefonní seznamy pražské a brněnské řídicí úřadovny z léta 1944 a května 1943.¹³² Ty obsahují informace o mužích a ženách, kteří tehdy sloužili přímo v české a moravské metropoli. Tedy ne u venkovních služeben. Zaměříme se na úředníky výkonné služ-

126 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 1 C, Veränderungsmeldung Nr. 23 für das Meldevierteljahr I/43. Jako SS-Zugehörige se označovali příslušníci SS, kteří sloužili ve Wehrmachtu nebo v Říšské pracovní službě. Viz ZUMR, Jan: *Obyčejná elita. Historie SS v Dolních Rakousích a na jižní Moravě*. ÚSTR, Praha 2021, s. 287–288.

127 *BArch Berlin*, f. SSO, sign. 26, Veränderungsmeldung Nr. 36 für das Meldevierteljahr II/43.

128 Tamtéž, sign. 178, Veränderungsmeldung Nr. 6 für das Meldevierteljahr I/44.

129 V roce 1941 měla pražská řídicí úřadovna přiděleno 1035 systemizovaných míst, brněnská 661. Skutečný počet k 1. srpnu 1941 byl ale 812, resp. 638. ZUMR, Jan: *Personální politika Gestapa se zaměřením na pražskou řídicí úřadovnu*, s. 187.

130 ZUMR, Jan: *Personální politika Gestapa se zaměřením na pražskou řídicí úřadovnu*, s. 184.

131 *Moravský zemský archiv Brno (MZA)*, f. Gestapo Brno (B 340), sign. 100-375-1, Telefonní seznam řídicí úřadovny Gestapa Brno z 11. 5. 1943.

132 *ABS*, f. 52, sign. 52-42-4, Telefonní seznam řídicí úřadovny Gestapa v Praze (nedatováno, léto 1944); *MZA*, f. B 340, sign. 100-375-1, Telefonní seznam řídicí úřadovny Gestapa Brno z 11. 5. 1943.

by (exekutiva) a policejní správní služby, kteří měli na starosti hospodářské a personální záležitosti úřadoven a mohli mít důstojnickou hodnost. A to bez ohledu na to, zda v následujících měsících opustili Prahu a Brno, či nikoli.

Řídící úřadovna	Důstojníci SS	Ostatní	Neznámo
Praha	42 (46,2 %)	48 (52,8 %)	1 (1,1 %)
Brno	42 (57,5 %)	31 (42,5 %)	0 (0 %)

Přestože jsou údaje z Brna o více než rok starší, byla to právě tamní řídicí úřadovna, kde bylo ve splyvání SS a policie u důstojnického sboru pokročeno dále. Což vzhledem k výše uvedenému nepřekvapí. Pozoruhodné ovšem je, že k narovnávání hodností docházelo často až na „poslední chvíli“. K 30. lednu 1945 bylo v obvodu komandéra bezpečnostní policie v Praze¹³³ povýšeno do nejnižší důstojnické hodnosti SS-Untersturmführer hned 28 úředníků, v obvodu brněnském 20.¹³⁴ Nacistické vedení tímto krokem bezpochyby zamýšlelo povzbudit morálku podřízených v čím dál zoufalejší situaci Třetí říše. Na závěr je třeba dodat, že pakliže některý z úředníků nebyl důstojníkem SS, neznamenalo to automaticky, že by nebyl členem SS! Kupř. kriminální tajemníci Franz Sefrin a Johann Schmidl z brněnské řídicí úřadovny měli hodnosti SS-Sturmscharführer, resp. Staffel-Sturmscharführer.¹³⁵

Následující tabulka srovnává míru narovnání hodností u jednotlivých druhů úředníků, což nám umožňuje udělat si obrázek o tom, zda byl některý kariérní postup strmější než jiný, či nikoli.

Typ úředníků	Důstojníci SS	Ostatní SS	Celkem
Gestapo Praha			
Exekutiva	29 (46,8 %)	33 (53,2 %)	62
Policejní správa	10 (41,7 %)	14 (58,3 %)	24
Gestapo Brno			
Exekutiva	31 (56,4 %)	24 (43,6 %)	55
Policejní správa	8 (57,1 %)	6 (42,9 %)	14

Zatímco v případě vzorku z brněnské řídicí úřadovny nebyl mezi exekutivními

133 Následná čísla proto zahrnují nejen příslušníky tajné státní policie, ale i kriminálky. V naprosté většině se ale jedná o prvně jmenované. Podrobně k organizačním změnám uvnitř pražského Gestapa viz ZUMR, Jan: Organizační struktura exekutivního a kontrarozvědného oddělení pražského Gestapa. *Moderní dějiny*, 2018, roč. 26, č. 2, s. 251–290 a TÝŽ: Organizační struktura personálního, hospodářského a „konfiskačního“ oddělení pražského gestapa. *Moderní dějiny*, 2020, roč. 28, č. 1, s. 185–204.

134 *BArch Berlin*, f. R 70-BÖHMEN UND MÄHREN, sign. R 70-BÖHMEN UND MÄHREN/2, Befehls und Nachrichtenblatt des Befehlshabers der Sicherheitspolizei und des SD in Prag, 1945, Nr. 2.

135 Hodnosti s přídomkem „Staffel“ místo SS označovaly čekatele SS (SS-Anwärter). Jednalo se o muže, kteří již byli provizorně přijati do SS a dostali přiděleno členské číslo. O jejich definitivním přijetí ale ještě nebylo rozhodnuto.

a správnými úředníky prakticky žádný rozdíl, u té pražské lze vyzorovat menší podíl správních úředníků. Za touto skutečností lze spatřovat jejich nižší význam, a to byl také důvod, proč narovnání úředních hodností s těmi v SS nebyl věnován takový důraz.

Závěr

Proces přijímání úředníků a zaměstnanců tajné státní policie do SS a narovnávání jejich hodností regulovalo velké množství nejrůznějších směrnic a výnosů. Ty zároveň umožňovaly celou řadu výjimek, aby mohli být do SS přijati i lidé, o něž měli zájem říšský vůdce SS a náčelník německé policie Heinrich Himmler a náčelník bezpečnostní policie a SD Reinhard Heydrich. Povyšování úředníků mělo být do budoucna svázáno s povyšováním v SS. Muži stojící mimo SS měli mít ztížený služební postup. Vedení Hlavního říšského bezpečnostního úřadu si ale bylo vědomo profesních kvalit zkušených kriminálních úředníků, a tak tito muži mohli dosáhnout i na pozice vedoucích oddělení (řídících) úřadoven. Tato funkce pro ně ovšem zároveň představovala profesionální strop.

Po kariérním žebříčku postupovali nejrychleji a nejvýše ti úředníci, kteří při potírání nepřátel nacionálního socialismu prokázali příkladnou „tvrdotu“, resp. se „osvědčili“ při „ostrém“ nasazení na okupovaných územích, zejména na východní frontě. Zohledňovány byly rovněž „mimořádné výkony“ dotyčných jedinců a jejich „zásluhy“ za hnutí a SS před uchopením moci nacisty v Německu v lednu 1933.

Všechna výše uvedená čísla ukazují, že i na konci války bylo k proklamovanému splynutí tajné státní policie s SS v Protektorátu Čechy a Morava stále ještě daleko. Důvodů by se našlo nepochybně více. Tím nejdůležitějším byl fakt, že vzhledem k vývoji válečných událostí na něco takového nebyl dostatek času. Další spočíval v očividném rozporu mezi požadavky kladenými na vstup do SS a dobovou realitou. Nemalý počet úředníků i zaměstnanců (nejenom) Gestapa zkrátka přísná výběrová kritéria nesplňoval, popř. nedokázal plně doložit svůj árijský původ. Obtížně prokazatelným, avšak nepochybně reálným důvodem byla skutečnost, že ne každý pracovník Gestapa zároveň toužil po členství v SS. Příslušnost k SS totiž znamenala nejen podřízení svého profesního, ale i soukromého života této organizaci, což se týkalo především výběru životní partnerky. Ten byl kvůli rigidním požadavkům kladeným na nevěstu velmi ztížen.

Ještě menší úspěch než v případech přijímání úředníků a zaměstnanců Gestapa do SS nacistické velení zaznamenalo v případech narovnávání úředních hodností s těmi v SS. Na důstojníky byly pochopitelně kladeny ještě přísnější požadavky než v případech poddůstojníků a mužstva. Muži usilující o důstojnickou hodnost v SS museli po vypuknutí 2. světové války absolvovat speciální kurz, který měl kromě fyzické zdatnosti a vojenských dovedností prověřit jejich znalosti nacistické ideologie. Výsledky byly nezřídka žalostné a ukazovaly na nepříliš velkou inteligenci a vzdělání

mnohých úředníků tajné státní policie. Nelze se ubránit dojmu, že někteří muži získali důstojnickou hodnost jen díky blahosklonnosti nadřízených. Obecně se dá konstatovat, že dorovnávání nejdále pokročilo u nejvyšších důstojnických hodností, nejméně u nejnižších.

V každém případě šlo o „zásluhy“ dotyčného a vyžadoval se „aktivní přístup“. Totéž platilo pro samotné členství v SS. Žádný úředník ani zaměstnanec Gestapa nevstoupil do SS, aniž by předtím neprokázal politickou spolehlivost a loajalitu novému režimu. Narovnání úřední esesácké hodnosti rozhodně nenásledovalo automaticky, jak ve svých poválečných výpovědích tvrdili bývalí příslušníci Gestapa ve snaze „vylepšit“ si svoji minulost (nejen) před československými vyšetřovateli. Běžnou praxí bylo rovněž vydávání se nikoli za členy SS, ale za pouhé „Uniformträgery.“

Zajímavé údaje na poli splývání SS a policie přineslo srovnání pražské a brněnské řídicí úřadovny Gestapa. Druhá jmenovaná měla – na rozdíl od té pražské – téměř plný stav pracovníků, ale zároveň i větší počet mužů s členstvím v SS. A to jak v absolutních číslech, tak i procentuálně. Navíc za menšího podílu žen, jež během války stále ve větší míře nahrazovaly muže odvedené do Wehrmachtu či Waffen-SS. Vzhledem ke stavu bádání je komparace s celoříšskými údaji možná jen v omezené míře. I na této úrovni byla patrná sestupná tendence v postupu splývání. Čím níže v hierarchii dotyčný stál, tím menší byla pravděpodobnost, že se jednalo o člena SS. V případě vedoucích kádrů Gestapa byl ale tento proces na celoříšské úrovni dotažen téměř do konce.

Splývání SS a bezpečnostní policie mělo podtrhnout také povinné nošení esesáckých uniforem na okupovaných územích i v případě úředníků a zaměstnanců, kteří nebyli členy SS. Dále společné oslovování hodností, kdy ta stranická měla vždy přednost před policejní, a konečně společná data pro povyšování v SS a jmenování úředníků.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Archivní prameny

Archiv bezpečnostních složek (ABS)

f. Výpovědi zaměstnanců Gestapa a SD (52)

f. Odbor politického zpravodajství MV (2M)

f. Ústředna Státní bezpečnosti (305)

f. Stíhání nacistických válečných zločinců (325)

Bundesarchiv Berlin (BArch Berlin)

f. NS-Archiv DDR

f. Präsidialkanzlei

f. R 70-BÖHMEN UND MÄHREN

f. f. Reichsfinanzministerium.

Reichssicherheitshauptamt (RSHA)

f. SS-Offiziersakten (SSO)

Moravský zemský archiv Brno (MZA)

f. Gestapo Brno (B 340)

Národní archiv (NA)

f. Státní tajemník u říšského protektora v Čechách a na Moravě (109)

f. Okupační vězeňské spisy (101)

Státní oblastní archiv (SOA) Praha

f. Mimořádný lidový soud Praha

Literatura

ADAMEC, Václav: Mýtus Koslowski. Kriminální rada brněnské řídicí úřadovny Gestapa Otto Koslowski. *Paměť a dějiny*, 2014, roč. 8, č. 4, s. 76–89

BANACH, Jens: *Heydrichs Elite. Das Führerkorps der Sicherheitspolizei und des SD 1936–1945*. Ferdinand Schöningh Verlag, Paderborn 1998

Befehlsblatt des Chefs der Sicherheitspolizei und des SD

Dienstaltersliste der Schutzstaffel der NSDAP, Jahrgang 1938. Bearbeitet von der SS-Personalkanzlei, Berlin 1939

HARTEN, Hans Christian: *Die weltanschauliche Schulung der Polizei im Nationalsozialismus*. Ferdinand Schöningh Verlag, Paderborn 2018

HEIN, Bastian: *Elite für Volk und Führer? Die Allgemeine SS und Ihre Mitglieder 1925–1945*. Oldenbourg Verlag, München 2012

KOHLHASS, Elisabeth: Die Mitarbeiter der regionalen Staatspolizeistellen. Quantitative und qualitative Befunde zur Personalausstattung der Gestapo. In: PAUL, Gerhard – MALLMANN, Klaus M. (eds.): *Die Gestapo – Mythos und Realität*. Primus-Verlag, Darmstadt 1996, s. 219–235

Ministerial-Blatt des Reichs- und Preußischen Ministeriums des Innern Reichsgesetzblatt

SCHAFRANEK, Hans: *Widerstand und Verrat. Gestapospitzel im antifaschistischen Untergrund 1938–1945*. Czernin Verlag, Wien 2017

SS-Verordnungsblatt

- ŠIMŮNEK, Michal: Reichschule der Sicherheitspolizei und SD. In: FAHLBUSCH, Michael – HAAR, Ingo – PINWINKLER, Alexander (eds.): *Handbuch der völkischen Wissenschaften*. De Gruyter Oldenbourg, Berlin 2017, s. 1958–1961
- VAJSKEBR, Jan – ZUMR, Jan: „Já a moje žena si děti přejeme!“ Populační politika SS na příkladu příslušníků Gestapa v protektorátu Čechy a Morava. *Soudobé dějiny*, 2022, roč. 29, č. 2 (v tisku)
- VAJSKEBR, Jan – ZUMR, Jan: Karl Bankl. Rakušan v čele tzv. církevního referátu olomouckého Gestapa. *Historica Olomucensia*, 2021, č. 61, s. 185–206
- VAJSKEBR, Jan – ZUMR, Jan: Osudy úředníka brněnského Gestapa Kurta Leischkeho. In: PLACHÝ, Jiří (ed.): *Dějiny a osudy*. In memoriam historika Ivo Pejšocha. Svět křídel, Cheb 2020, s. 115–126
- VAJSKEBR, Jan – ZUMR, Jan: Protivník Třech králů Dittmar Bingel. *Historie a vojenství*, 2019, roč. 68, č. 4, s. 70–76
- VAJSKEBR, Jan – ZUMR, Jan: Pryč s židovsko-křesťanským morem! Náboženské vyznání příslušníků nacistického bezpečnostního aparátu. *Paměť a dějiny*, 2021, roč. 15, č. 1, s. 53–62
- VAJSKEBR, Jan – ZUMR, Jan: Spravedlivý mezi gestapáky? Případ příslušníka „židovského“ referátu gestapa Fritze Badelta. *Terezínské listy*, 2019, č. 47, s. 12–30
- VAJSKEBR, Jan – ZUMR, Jan: „Veselý, dobrosrdečný, pevný charakter“. Kriminální rada Heinrich Gottschling a jeho služba u Gestapa. *Paměť a dějiny*, 2020, roč. 14, č. 1, s. 61–69
- WEISZ, Franz: *„Die geheime Staatspolizei Staatspolizeileitstelle Wien“ 1938–1945. Organisation, Arbeitsweise und personale Belange* (nepublikovaná disertace). Wien 1991
- ZUMR, Jan: *Obyčejná elita. Historie SS v Dolních Rakousích a na jižní Moravě*. ÚSTR, Praha 2021
- ZUMR, Jan: Organizační struktura exekutivního a kontrarozvědného oddělení pražského Gestapa. *Moderní dějiny*, 2018, roč. 26, č. 2, s. 251–290
- ZUMR, Jan: Organizační struktura personálního, hospodářského a „konfiskačního“ oddělení pražského gestapa. *Moderní dějiny*, 2020, roč. 28, č. 1, s. 185–204
- ZUMR, Jan: Personální politika Gestapa se zaměřením na složení pražské řídicí úřadovny. *Securitas Imperii*, 2021, č. 38, s. 224–225